

Gamle minner

om

Svundne tider i Valldal

Av Carl A. Hoel

St. Olavs ferd gjennom Valldal 1028.

Mel.: „Jeg så ham som barn — „

Et dalføre støter til Valldalens bredder
der elven utløper om saga forteller,
om Olav hans menn der forlot sine skuter
og leste sin messe ved Valldalens nuter.

Gud signe de dage da Olav han stevnet
mot Valldalens strande hvor gudsord han nevnet.
Den sæd er den første som her er blitt sået
og Gud gav den vokster så frukt den har båret.

Der oppe på Korsbrekk i furemoens skoge
der bad han sin bønn uten alter og krone.
Der ute hvor Gud haver dannet sin have
der var det at Gud haver smykket hans tale.

Ei kirke var reist til å samle hans messe.
Ei alter man så der kunstpreget sette.
Kun ute hvor Gud føier blade til verket
der fødte han sine bønner til hjertet.

Der under den himmel som fagert sig hvelver
hvor blånende fjell er som bærende piller
var Olav den Helliges verdige kirke
der smykkes av Gud medens årstider skifte.

Selv Skjærs-urdens makt med beslektede onde
har mistet sin makt da han feldte den konge
der stengede veien for Olav hans merke
og nu ligger åpent for søkende hjerte.

Der oppe på Grønning han svalet sin panne
og gav dem det løfte ei føde de savne.
Hans rike velsignelse Valldal har fået
om det vidner høsten hvad denne har båret.

De ondeste vetter i fjellet da levte.
De mistet sin makt han på fjellet har skrevet
Her er de vegge til hans hellige kirke
og blev til det sted hvor hans allmakt får virke.

Ja, vidnet om slangen som Syltefjell bærer
den var det at Olav i døds kampen dreper
og satte den der til et maktenes belte
til minne om seiren han jettene feldte.

De herlige strande ved Valldalens bredder
og Vala-elvens makt som om saga forteller
om korsmerkets minne og maktenes fyrster
til Olav hans kirke til den man nu lytter.

C. H.

Som man vet, har her vært mange meninger om dalens opprindelige navn, så jeg vil herved opplyse hvad resultat man kom til ved muntlig samtale med professor herr Hegstad og to andre professorer i Oslo, hvad disse har sagt etter gjennomgåelse av gamle skrifter og enstemmig mente at elven i dalen, i likhet med andre dalfører, hadde først navn, og at elven i Valldal het «Vala». Av dette navn er navnet Valldal kommet.

Tillike skal herved bemerkes om navnet Skjærsurden som også var omtalt i samme forbindelse hos nevnte professorer. Man vet, sa de, i hine tider når avladshandelen foregikk, da sa de: når pengene i kisten klinge, skal sjælene ut av Skjærsilden springe. Skjærsilden i denne forbindelse betyder renselse og tillike var Skjærsurden et fryktelig sted; ti der måtte en konge til med en krigshær for å bryte vei gjennom urden og derfor har man likeså god grunn som avladshandlerne til å kalle Skjærsurden for Renselse.

Her kunde meget tilføies, men det kan utestå nu, fordi det anførte er tilkommet fra lærde kilder. Dog skal det tilføies: de navn som er lagt på de aller fleste gårde beviser en bestemt hensikt og en bestemt betydning, hvilket også styrker min opfatning om navnet Skjærsurden at det betyder «Renselse.»

*

Dalføret ligger mellom høi fjelle så det danner likesom en ramme om dalen. På enkelte steder finnes skar mellom to mektige fjellkjeder. Disse skar kan danne begyndelsen til et dalføre som ofte kan benyttes til overgang til nabodalføret. Disse fjelldaler blir også brukt til beite for kreaturer om sommeren, så man kan finne ved overgangene i sådanne dalføre et myldrende liv av mennesker og dyr på den gamle sæterstøl. Man kan oppdage at sæteren er bygget på et lunt sted. Det er en klynge av små hus som vidner om at her er mange buskaper flyttet op. Sætergjentene gir tilkjenne at her er buskapers eldorado. Hvilket de livlige bevægelser vidner

om, og klingende stemmer som ekkoet giver svar på, fra det steile hvelvede fjell.

Valldal har disse fjelldalene som sætre og ned fra disse dalfører kommer en sprudlende elv der kan ta et par hundrede meter i et byks og ofte meget mer. Disse elve forenes nede i dalen med den mektige elv der renner i hvite strømme ned til sjøen. På veien, i elveleiet finnes «Jettegryter» som vidner om en elde der kan nevnes med høie tall.

Stadig vekslende toner høres fra fossen når man går gjennom Valldal. Hvis den vandrende skal få et hele inntrykk, da må man gå fra sjøen og oppover dalen. Ingen har set disse mektige skaperverk før man har gått den vei.

I fra oldtiden har dalen vært beboet. Min hjemmelsmann har sagt at røkstuen var den almindelige bebyggelse på den tid, men i alle hjem var der et spesielt rum til kjøkken. Gryter eller kokekar var aldri å se i det rum man opholdt seg, selv i et mindre hjem. Rensligheten har alltid vært husmødrenes pyrd.

Så sent som da Nils Astrup (senere biskop) var sogneprest her, holdt han helst sine oppbyggeser i en røkstue, hvilket er et bevis på, at i de hjem var ventilasjonen bedre. Når mange mennesker var samlet var røkstuen bedre i dette høve. Så er det hevet over enhver tvil, at det også var sunt å bo i en røkstue for en husstand. Men den utenlandske stil i kasseform for husbygning fordærver den prektige stil i de gamle røkstuer. Og en ny byggeform for gårdbrukernes bebyggelse vilde være særdeles ønskelig. Det vilde i alle fall bli pyrd for inntrykket av Valldal.

*

Disse nedskrevne barneminner er fra den tid man ledet meg ved hånden på søndagene om våren, da man gikk til «Storbjørken», hvor mange gamle kom i søndagsklær og fortalte om svundne dage, hvad som hadde pasert i Valldal i hine tider, og vi barna lyttet.

Fra disse søndagsmøter sammen med de gamle er disse kilder hentet, og især av gamle Bakke-Anne Pernille på Hoel som hadde en enestående hukommelse og var på den tid antagelig 90 år. Dog kunde hun gå 9 kilometer til kirke, synge med i kirken uten salmebok og lese uten briller. Hun levet til de nære 100 år og ingen kan huske at hun brukte briller.

Der går en evig tråd som slynger seg om våre fædres liv og færd som jeg beundrer. Nutids slakter neppe forstår den fyrighet våre forfædre hadde.

Disse notater eller fortellinger som her er nedskrevet vilde ikke være forgjeves hvis nogen senere vilde arbeide videre på å fremskaffe opplysninger om våre forfædres liv, seder og skikker i Valldal.

*

Disse minner skrevet av C. A. Hoel har jeg med interesse lest igjennem. Det er av de gamle ting som går i glemmeboken, som Hoel vistnok gjerne vil erindre om. Som en der har slekt i Valldal finner jeg mange trekk som mine forfædre har fortalt om, men mange ting er ukjent for meg.

Som sagt, det var interessant å lese igjennem.

Gerh. Grønningsæter
ordfører

*

Den som i denne tid tek seg føre å samle og overgi til komande ætter det som fins av segner og minne frå gamle dagar, synes eg gjer ei god gjerning.

J. K. Ofstad
sokneprest til Norddal

*

Jeg har med interesse lest det som her er nedskrevet av gammelt i sed og skikk fra Valldal. Det er godt at nogen i vår rastløse tid kan ta seg tid til å nedskrive det som kan samles av slike ting.

Gerh. Myklebust
fylkesagronom

*

Det er interessante og lærerike minner C. A. Hoel her har trukket frem i dagens lys til beste for efterslekten. Det gir oss et godt og typisk billede av en svunden tid, — en tid som fortjener efterslektens vern og bevarelse. Hoel fortjener derfor takk og anerkjennelse for den opgave han har gått inn for og løst på en tilfredstillende måte.

Anton Iversen
journalist

Tertidsbilleder fra Valldal.

Man kjenner en dal der lå så smukt
imellem de høie fjelle,
som mor der haver sin favn oplukt
og slektene så fortelle
at her våre fedre grunnsten la
og saga den sannhet melder.

Det var søndag.

Man hørte kirkeklokkene ringe til høimesse i det herlige vær. Rundt den vakre Syltekirke stod mange hvitskjeggede gårdbrukere fra Valldal med sin røde hue i hånden, i sin solide vadmålsdrakt og i sine solide sko av eget barked lær.

Hodet var høireist og det skarpe blikk gav tilkjenne stor iakttagelsesevne. De talte dempet, så at klokke-tonene kunde øve sin hele virkning på innvielsen av prestens hellige handling.

Kjøretøi efter kjøretøi kom svingende ned Korsbrekken, og mangen gjæv Valldals-gårbruker kjørte idag sin kone til kirke.

Kjøretøiet var helt tilpasset forholdene i dalen, og hesten var fjordblakkens rase, med livlige bevegelser som hadde noget tilfelles med lusbonden som kjørte den, i rytme og innstillet på å benytte hvert minutt av dagen. Solen glitret i hestebenene og gav da inntrykk av at de var støpt av glass.

Vognen var liten, plass til mann og kone der satt i et spilelaget sæte. Sætet hvilte på tresvigelister som var festet til små stolper i hvert hjørne av vognen. Vognen og hele utstyret var laget av odelsbonden.

— — — —

Efter at gudstjenesten i kirken var slutt kom der rykter om at «Trondhjems-farerne» var ventende. Mange var spændt på hvad nytt man hadde å melde om den første reisen med «Vikaskuten».

En mann fra Ytterlid kom og fortalte kirkealmuen at nu kom Trondhjemsfarerne, ti han kom fra Høgsetdalen og hadde sett fartøiet ved Skottet. Vikaskuten var lett å kjenne med sine røde staver i seilet.

«Om to timer er de her —!»

Skottet har sitt navn fra den tid skottlenderne reiste i disse farvann. De snudde ved «Skottet» og kom ikke lenger inn i fjorden.

Ut på ettermiddagen kom ferdafolket. Fartøiet lå vakkert på vannet. Det brede seil med de røde staver var utspilet av vinden og rormannen styrte med sikker hånd.

Kirkealmuen kom ned til stranden og man hørte de talte om den sterkbyggede skute. En gammel mann trengte seg frem og sa: «Ja, det gjelder at alle bærende bjelker er vokset så at de har den rette sving, og at de er lugget på den tid av året da treet er sterkest». Til sådant arbeide kan kun brukes gode skjønnere, som har det gløgge øie til alle iakttagelser ved hugst og bygningen.

Så kom den første båt tillands med ferdafolk, og man hørte ropene: «Velkommen tilbake!» Småbåten svingte inn i båtstøen, kirkefolket strømmet til, og man håndhilstes: «Velkommen Anders-Knut, og du Framgards-Nils, og du Vika-John.» Siden blev der en summen av stemmer så man ikke fikk høre nogen av de mange bemerkninger. Da alle var kommet i land, skulde de inn i Jakobstuen og bli traktert.

På den tid var der både øl og brennevin i en manns gård, og de reisende var heller ikke tomhendt. Når man skulde til bords satt man efter rang og anseelse, og når det meste av måltidet var tilende, da først begynte samtalen om reisen.

Det første ferdafolket fortalte om var domkirken, ti den var altid beseet av Valldalingene på sine reiser til Trondhjem, og ingen av dem gikk gjennom kirkens hvelvinger uten å være barhodet. — Fortellingen om domkirken vilde ikke ta ende. Alle fra ferden sa som med en munn at den var en helligdom, og de der hadde bygget den måtte være inspirert av en høiere makt.

Tillike vet man at kirken er blit til en høiskole for våre kunstnere og studenter der kan øse av de hellige kilder som der er så mange av.

Siden fortalte man om prisene på de varer man hadde med til Trondhjem fra dalens gårdbrukere. Det man reiste til Trondhjem med i gamle gamle dager var landmansprodukter, fleisk, talg, skinn, huder, spekekjøtt, bark, never og mange forskjellige sorter trekar, hjul og hjemmevovde tøier til pynt og slitetøier med m. m.

Når prisene på alle varer var fortalt, da talte man om reisen, hvorledes man hadde kappseilet med andre fartøier, og hvorledes en skute skulde være bygget for å regnes for en god seiler, og hvad som var det rette mål på riggen, så at skuten likesom løftes av seilene så den skar sjøen lett.

Kirkealmuen hadde flere ganger spaseret forbi Jakobsstuen, mens ferdafolket var inne, og de hadde prøvet på å få et gløtt av en eller annen. —

Inne i Jakobsstuen blev der meget å tale om. Alle de der

hadde vært med å bygge fartøiet skulde også være med til gilde. Det var fartøiets første tur, og de som hadde vært byggmestere var nysgjerrige efter å få vite om alle fartøiets egenskaper under seilads og i sjøgang. Ti på den tid hadde man ikke ingeniører til å tegne. Det var øiets alsidige utdannelse der ledede arbeidet ved opspantningen og fasongen og hvert økselhugg. Man brukte 5 år til å bygge Vikaskuten, fra den tid man hugget de første trær til det siste seil var syet.

Det egentlige optømringsarbeidet foregikk om sommeren, mens det innvendige arbeide, innredning, blev utført om vinteren.

Det blev travlest for kvinnene som skulde spinne alt garn til seilene. Såvel spinning som vevning var det godt grannelag som skulde til for å få dette storartede arbeide ferdigt. Det måtte være et gode at man dengang ikke kjendte til basarer eller kvinneforeninger eller misjonsarbeide som er en levning av den katolske tro, at en kan bli salig ved å gi pengegaver til misjonen. Men de eldre arbeidet for sine hjem, et gode for mig og dig, ti ellers hvad hadde vi å arve efter våre forfedre?

Farvene i de røde staver i seilet var plantefarver som kyndige kvinner samlet stoff til i skog og mark. Utrolig mange ting måtte til for å få den riktige farve; — også mose blev brukt til farvning.

På den tid var hjemmene likesom en skole for de unge døtre og sønner. Meget måtte de da lære før en kunde si at de var gifteferdige. Ja, likesom en eksamen måtte til før man forlot hjemmet. Jentene måtte spinne garnet til alle sine drakter, legge op og veve tøiet og siden sy det efter morens anvisning. Å leie noen dertil var en skam for henne og moren. — Gutten måtte lære å garve alt det lær der bruktes i hjemmet, sy sine og andres sko, lage hjul, vogner, sleder og seletøi til hesten. Smi verktøi til alt bruk i hjemmet og det der bruktes i skog og mark.

— — —

Gleden i Jakobsstuen var stor. Når de gamle kom i humør blev det ofte meget å tale om, og meget fikk ny næring ved sådanne møter. Vikaskuten var man fornøiet med, men mange forbedringer skulde likevel foretas, ti de gamle vilde alltid nå frem til et godt resultat i alt de foretok sig.

Husmann fra Stien hadde laget et verktøi til å trekke trenagler i, og dette hadde vist seg å være meget godt. Den vidkjendte Høghjell-smed hadde smidd alt beslag til Vika-

skuten, og meget skulde til. Mangen skrubbolt og mangt et vantbeslag for riggen, samt beslag på rør og lugardorer hadde han laget.

Alt tangverk blev slått av bygdens folk med primitive redskaper, ti man forstod den gang å slå tang av sin egen hamp, vokset på gården og høstet som annen utsæd der utvikler sig i åkeren. Mangen en hjelpende hånd måtte til så det hele blev ferdigt i rett tid.

Bløkkarbeidet blev utført i en hånddrejestol som bestod deri, at man med en bue, hvori der var festet en rem, svinget trestykket rundt, og med den annen hånd holdtes dreiejernet, så man forstår at der måtte både tålmodighet og håndlag til for å få et arbeide istand i gamle dager, med sådanne primitive midler. — Tenk deg bare til hvad slags lys man hadde i sine hjem i den tid. — Bare en kole der brendte med fiskeolje, og til tann en sammenlågt tråd som trakk oljen til når kolen brendte. Det var belysningen i de store røykstuer hvor så meget blev utført.

Man hadde også noget på den tid som man kaldte for arbeidslag, som bestod deri at de unge kom sammen en eller to aftener i uken om vinteren. Guttene karet lin og hamp og gjentene spandt den karede lin og hamp til tråd, så fint som neppe nogen maskin kan mestre.

De gamle sa: «Øvelse og flid i arbeidet er gull». Og når de unge var samlet til arbeide om kvelden, da var alltid de eldre tilstede. De fortalte de unge om alle arbeidsmetoder, om hvordan man fikk de solide og vakre stoffer istand.

De gamle fortalte også om alle plantefarvestoffers egenskaper og om hvordan de skulde behandles for å opnå de vakreste farvninger, — ti de unge skulde læres op til selvstendige og selvljulpne mennesker på sine gårde.

Den mest alsidige gutt til å gjøre alt arbeide var den gjevveste, som gjentene hadde særinteresse for. Og guttene målte gjentene efter stripene i deres kjoler. Var disse nøyiaktige så måtte det være en gjev gjente som guttene kappedes om.

De gamle hadde sine gavnlige måter til å vekke barnets interesse for arbeide på, og derfor blev hjemmet liksom til en skole.

Et stykke fra stranden står flere små hus med to a tre rum. Hver odelsbonde hadde sitt hus, hvor man tok inn når man kom til Sylte. Disse hus er kaldt for «Kirkebodene», og de blev især benyttet på prekesøndagene av kirkefolket. Av dette navn må man ha god grunn til å si at kirkebodene er barn av vår sognekirke. Mangen en vennskapsavtale og handling er foretatt efter gudstjenesten, og mangel vennskapsskål er drukket mellem venner og bekjendte for å be-

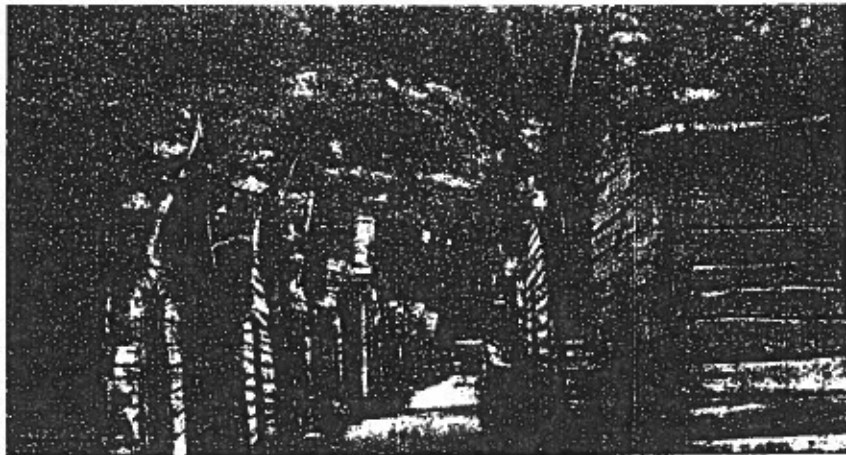
vare godt naboskap.

Er der nogen nu før tiden der bygger hus ved kirkestedet for å bevare kirkens bøker og for å komme i bedre forbindelse og for å bevare godt naboskap og vennskap mellom slekt og bekjendte i sognet?

I kirken drikker man også av dussbeget for å vinnes for den gode og hellige gjerning.

Det hadde vært kaldt og øde i gammel tid ved Sylte kirke hvis ikke kirkebodene var der og liksom vidnet om frukten av sogneprestens arbeide. Kirken lider et nederlag den dag kirkebodene fjernes. Den dag har den politiske tåke og makt øvet grusomme handlinger. Ti den samme makt og tåke vil også en annen dag bryte kirkedørene inn for å oppnå samme mål og hensikt.

Kirken nederlag fikk
kirkens salmer til isnende pause.
Fienden lo da de gikk
mens kirkens venner var tause.
Salmene lyder da svakt
fra de isnende vegge
ormens sugende makt
over det hellige seg legge.
Hvem reiser minene i ly av hans hellige arme,
førem Han slukker sitt lys?
O, giv oss atter kirkens varme.

Den søndag Trondhjems-farerne kom, stod alle dører i kirkebodene åpne, hvilket tydet på at mange mennesker var inne i bodene på gjestevisitt. Man så folk strømme gjennom de smale gater mellom kirkebodene, talte med hverandre, lo og håndhilstes og snakket sammen om Trondhjemsfarernes komme. Konene satt inne i kirkebodene, tok sitt reiseskrin frem og delte ut den medbragte kirkemat, til husets folk og siden til slekt og venner, hvilket alltid foregikk efter prekenen.

De klær man gikk inn i kirken med blev alltid hengt inn i kirkeboden. Man brukte andre klær på veien gjennom dalen til og fra kirken. Gårdbrukerne hadde også båtnøst på Sylte, hvor forskjellige fiskeredskaper og båter opbevares, ti ferdselen på sjøen var den gang et viktig ledd i eksistensen.

Da Trondhjems-farerne hadde oppgjort for de forskjellige varer de hadde mottatt fra gårdbrukerne i Valldal og solgt i Trondhjem, skulde enhver få sitt. Det var lite eller ingenting av varer man innførte til Valldal på den tid, ti hver gårdbruker produserte mere enn han hadde bruk for, og kornavlingene var større enn forbruket. De varer de således kunde undvære, var det som de sendte med trondhjemsfarerne for å få solgt. Og oppjøret for disse foregikk også i kirkebodene.

Da gjestfrihetene og andre sermonier var tilende begynte almuena forberede seg på hjemveien, men enkelte som ikke kunne rekke frem den aften overnattet på stedet.

På veien gjennom Valldal hadde man bestemte spise- og hvilesteder, helst der hvor en kilde var og oftest hadde man navn på de steder.

Den skik man den gang brukte med en dag ned til kirkestedet og den annen dag tilbake til sine hjem var meget gavnlige, ti derved kom man nærmere i intimt kjennskap til hverandre og virket som bindeled mellom brødre. Da man kom til et hjem og skiltes kom ofte mange velmente setninger frem med løfte om snart å møtes igjen.

Hvem gav oss kristen navn å bære?
Hvem bar vår høitid til oss inn?
så kristenavnet oss kan ære
og lyse op vårt mørke sinn,
ti ingen kristen bære må
på satans list det tunge åg.

Bryllupsskikken.

Når de unge skulde forloves og giftes i gamle dager, da kom den diplomatiske makt tilsyne. Det var ikke alltid de unge som fikk råde når de vilde forlove sig, og især hvis de skulde overta en odelsgård. Da blev de minnet om at hvis de gjorde foreldrene imot angående gifting, så kunde de ikke eksistere på gården, og sådanne alvorsord blev oftest tatt til følge. Derfor blev en forlovelse i gamle dager meget vidløftig. Ti en der var kone på en stor gård vilde også få sine døtre plasert på store og gode gårder. Og da det er flere store og gode gårder i et sogn, kan man tenke seg hvordan et sådant spørsmål kunde tilspisses, og det fikk ofte dramatiske følger. Den ene gårdmannskone var snedigere enn den andre. Således kunde en selvrådende gårdmannskone gå til en husmannskone som var vide kjendt for sin veltalenhet. Hun satte husmannskonen nøie inn i det ømme og brennende spørsmål, og sa tilslutt: «Jeg kan ikke forstå mig på han Hans som er «jordagut» og har retten til den store gården, og som nu har gått bort og er halveis forlovet med den husmannsdatteren. Denne fortvilede handling er ikke som det skulde være kristent folks adferd. Her er da døtre både fra «storegårde», og døtre til både preste-medhjelper og kommunemenn.»

Husmannskonen — Johanne — hadde fulgt nøie med og satt sig grundig inn i hele planen, og lovt å gjøre hvad som stod i hennes makt. «Ti så bra døtre som du har finnes ikke her i sognet,» sa Johanne tilslutt.

En god tid bakefter kom Johanne tilbake til den mektige gårdmannskone og fortalte om sin utførte misjon, og om møtet med Hans. Gårdmannskonen blev begeistret ved å høre hvad Johanne hadde utført, og utbrøt i begeistring: «Ja, Johanne, når vi har tresket kornet vårt som er både meget og godt i år, så skal jeg love og holde at to våger bygg skal bringes til ditt hjem.» Johanne blev beveget over den store gave, og sa: «Å ja, dette var frukten av at jeg bad til Gud om hjelp når jeg skulde tale med Hans.» Gårdmannskonen spurte: «Bad du til Gud også Johanne?» — «Ja Gu, det gjorde jeg.»

Efter denne mektige innsats av Johanne blev det travelt på gården. Der blev brasert og baket, vasket og stellet som om der forestod festlighet, over alt i huset skulde der pusles. Og ryktet fortalte at Hans den staute gårdgutt hadde slått op med husmannsdatteren, og at han nu skulde i selskap

sammen med sine foreldre til den store gård hvor den mektige gårdmannskone rådde. Efter sådanne insatser blev guttens foreldre budet til gilde hos gjentens foreldre. Da var også ett eller to par av gjentens nærmeste slektninger tilstede. På den beleiligste tid, under gildet, blev gjentens gode egenskaper omtalt. Siden skulde hennes to fremvise, hvad hun hadde spunnet og vevet. Sengetøiet skulde også tages i oiensyn, og hvor meget hun skulde få i «Heimafølje» (medgift). Da grep gjentens slektninger inn og bemerket: «Ja, du får meget med deg, ingen her i dalen har råd til å gi sin datter så meget i heimafølje».

Når alle sådanne vakre talemåter var tilende, da kunde de to unge meddele selskapet at de var enige om å gifte seg. Efter denne gledelige nyhet sa husmoren: «Gildet skal fortsette en dag til». Foreldrene til gjenten foreslo så at det var retttest at de også blev enige om hvad tid deres barns bryllup skulde holdes, og gjentens mor tilføyde at: «bryllup skal holdes som spørres viden om».

En måned før bryllupet, skulde far til brudgommen og far til bruden ut for å be til bryllup slekt og venner i dalen, og i andre daler og bygdelag. Formen for en sådan innbydelse var: «Oss er no komme hit til eder i et gledelig erinde. Barna våre er blitt enige om å gifte seg om en måned, og dere vet de hører vår slekt til og derfor må de gjøre oss den ære å komme til bryllups den dato».

Det var en gammel skikk, at hvis gjenten blev gift på en odelsgård, så skulde hennes foreldre holde «et dondrende bryllup». Det var ikke småting der krevdes til et bondebryllup i Valdalen i den gamle tid. Minst 12 tønner øl, en tønne brennevin og et anker vin måtte man ha — kjøtt av en ko og en ukse og to kalver samt fårekjøtt og spekekjøtt, — flere tønner lutefisk og minst tre tønner poteter, samt en mengde langebrød som blev stekt i en bakerovn som de fleste på den tid hadde opmuret ved siden av gruen i kjøkkenet. Flatbrød, lefser og «skriverbrød» trengtes også i store mengder. Ekstrahjelp måtte leies, da hundreder av gjester skulde innbydes. På forhånd måtte kjøkemester og kjellermann, begge medhjelpere, tinges. Spillemann skulde der være tre av, kokkekoner fire, og av «matmødre» måtte der være ti eller tolv. Alt dette store personal blev tinget på forhånd. Kjøkemesteren måtte nøiaktig settes inn i slektens anseelse og hvordan enhver skulde sitte tilbords i brudestuen, hvor mønstring og klasseindeling kom tilsyne. Alt dette måtte kjøkemesteren skrive op, så han ikke tok feil. Kjellermannen måtte få rede på hvor mange tønner øl der var i kjelleren, der var mange sorter øl, og kjellermannen måtte

være godt inne i det som krevdes av han. — Kokkekonene hadde det travelt. Lutefisken var en meget ansett rett og måtte være god — og var kokkekoneens stolthet, og fikk derfor en sær behandling. Den og brudegrøten var bryllupets glansnummer. Matmødrene måtte følge husmøren over alt, å se hvor meget smør, kjøtt, fleisk, langebrød, flatbrød, lefse og skriverbrød der var. På stabburet, i det største rum, skulde nogen av de matmødre som kjente vel til slekten og de andre man ventet, være. De skulde siden fortelle hvem som gav de største og beste gaver. Var det en kone fra en velstående bondegård som kom med gaver til et bryllup, så trengtes der både to og tre personer til å bære gavene inn på stabburet og levere de til matmøren med giverens nøiaktige forklaring om de forskjellige gode saker.

Gavene man bragte med til et bryllup var: Mange sorter kake, flere sorter lefse og smør som var støpt i en utskåret treform med mange snirkler og med odelsbondens bumerke på et synbart sted, — to tiinfat med «søst» samt spekekjøtt m.m. Når gavene blev avlevert på stabburet til matmødrene fikk giverne øl. Det går gjennom beretningene fra gamle dage at øl og dram var med når festlighet skulde vises. Alle gifte koner i grannelaget hadde gaver med når de gikk til bryllup.

På den tid var vielsen holdt på søndag, ti mellom mange mennesker kunde festlighetene best trives på søndagen. På lørdag kom jentene i grannelaget med melk, fløte og rømme, og guttene måtte da salutere så det gav ekko i fjellene. Spillemennene kom også før bryllupet; de skulde vises tilrette av kjøkemester og kjellermann og settes nøie inn i hvordan festlighetene skulde holdes, og hvor de selv uten videre kunde finne både brennevin og øl, og det blev sagt: «Her skal dere få det godt.»

Bryllupsgjestene var så mange at de måtte innkvarteres på gårdene rundt omkring. Og hvis der ikke var plass i stuehusene, blev det opredt seng i løebygningene, så hestelass med sengeklær trengtes.

Tidlig søndags morgen skulde det store brudefølge stilles op. Spillemennene skulde kjøre i første vogn, brudeparet i den andre, siden foreldre og slektninger, men bakerst var kjøkemester, kjellermann og matmødre med sine store matkister, og med både øl og brennevin, så toget kunde telle 30 a 40 kjøretøier. De tok inn i kirkeboderne på Sylte. Der skulde klær skiftes og all den medbrakte mat og drikke innsettes. Men brudeparet tok inn i Jakobstuen. På den lange vei til kirken spillte spillemennene som om de vilde meddele alle boende i dalen at i dag var det en gledesdag. Etter at

brudekronen var ordnet, bringesølvet og det øvrige utstyr eftersett. Brudekronen med hele dens utstyr var laget på odelsgården, ofte av husbonden selv og av omreisende håndverkere og var en pryd for slekten. Plassemannsdøtre og husmannsdøtre hadde ikke lov til å bære kronepynt når de var brud, men et enkelt slør den dag de stod brud. Slik var skikk og bruk her i dalen.

Sølvspennene på brud og brudgoms sko måtte være blanke, og den høie hatt med blanke sløifer var satt tilrette, da gikk det spenstige par over gaten slik man skulde tro at benene var stålsatt. Spillemennene spillte til kirkeporten og kirkeklokkene ringte og slekt og venner fulgte det store gledesog.

Når brudeparet kom ut av kirken møtte spillemennene op ved kirkeporten og spillte dem til sætes i Jakobsstuen. På kirkestedet blev mange ansette menn og andre innbudt til Jakobsstuen hvor brudeparet holdt til. Også embetsmenn som var på reise blev innbudt. Efter at presten hadde skiftet gikk også han til brudestuen og blev bevertet sammen med de andre gjestene. Men det var en gammel skikk at presten skulde danse de tre første dansene med bruden. Presten kom inn i Jakobsstuen og håndhilste, først på brudeparet og ønsket dem tillykke, og siden på mange andre. Han hilste også på Skule-Lars, som var bryllupsgjest, og sa: «Gjorde jeg ikke en god brudevielse idag, Lars?» Lars svarte: «Månen kan også skinne, men der er ingen varme fra den.»

Da presten hadde danset de to danse med bruden, henvendte han seg til de som var tilstede og spurte: «Er ikke to danser nok?» Skule-Lars svarte: Jo far, det er mer enn nok.» Lars' bemerkning har hatt den innflytelse siden her i dalen at prestene har vært fritatt for å danse med bruden efter vielsen. — Jeg har talt med eldre folk her i dalen der har sagt at de hadde vært i bryllup som var blitt så forsinket på Sylte, at man først klokken 5 eller 6 om morgenen kom til bryllupsgården.

Efter vielsen var der utvist stor gjestfrihet i kirkebodene, med traktering av mat og drikke, og mange talte om det fine bryllup og om at også fogden skulde følge med til bryllupsgården. Sent på dagen blev man ferdig i Jakobsstuen med alle sine gjester, så hjemreisen kunde foregå i samme rang og orden som på turen til kirken, med spillemennene først. På hver gård man kjørte forbi blev der salutert. Dette hadde dobbel betydning, både som æresbevisning og for å jage bort alle onde makter der vilde skade brudeparet.

I selve bryllupsgården var der pyntet med birkeløv ved inngangsdøren og med blomster over alt. Tillike måtte man

brenne enebarkvister over alt i brudehuset (for å påkalle St. Olavs hjelp mot alt ondt).

Når brudeparet med følge svingte inn på tunet i bryllupsgården blev de mottatt med mange rungende salutter, og spillemennene spilte brudeslått. Når så alle gjestene var kommet tilbords efter rang og anseelse trådte kjøkemesteren frem og sang en vise for brudeparet og gjestene. Efter måltidet drakk man brudeparets skål med mange gode ønsker. Siden begynte dansen, og brudeparet danset den første dans alene. Det blev travelt for bruden, for hun måtte danse med enhver som bød henne op. Det blev regnet henne til skade hvis hun nektet. Dansen fortsatte i to andre stuer, ti den stue brudeparet hadde spist i skulde omordnes til gamlekarene. De satt hele natten oppe ved langbordene og talte sammen om alle begivenheter i dalen, drakk øl og spiste kjøtt som var fremsatt i store fat. Hvis der var noen der hadde ureie på en eller annen måte, så skulde det omtales, overveies og legges tilrette efter skjøn. Den avgjørelse som da blev bestemt bøiet man sig for, og mangt et tvistemål og mangan strid blev da bilagt uten prosess eller rettergang. De gamle var rettfærdige i sin ferd og i sine avgjørelser. Fogden var også i bryllupet, men han blev ikke spurt om sin mening. Når gamlekarene hadde tatt saken i sin hånd, så la de den tilrette efter sin overbevisning og sitt moralske skjøn, og partene var fornøiet.

Fogden som var i bryllupet måtte få et godt værelse å bo i. Kjøkemesteren talte med Skule-Lars om han vilde motta ham. Lars lovte at fogden skulde få bo hos ham. De to gav inntrykk av at de kjendte hverandre godt og fogden var begeistret over å få være i bryllupet. Om morgenen bad fogden Lars om å få låne barbersaker, og Lars kom med dem. Kniven var tilslippt av en avbrevet lja, og barberkosten bar tydelige merker av sin primitive oprindelse.

Såpen var almindelig vaskesåpe. Da sa fogden: «Er det meningen Lars at jeg skal bruke dette å barbere meg med?» — «Ja far, det er bedre kar enn du som har brukt dette.»

På mandag blev brudegrøten servert. Den fløt i sitt fett. Som birect servertes kjøtt og lutefisk. Når den blev frembåret saluterte gårdsguttene. Ungdommen i grannelaget var opvartere og enhver bar sine festdrakter. Kjøkemesteren sang om brudegrøtens tilblivelse, og om de andre retter, hvordan kokkekonene hadde strevet i dagevis for å få de til. En eller annen talte om brudeparets lykke og økonomiske kår, og ønsket brudeparet velkommen blant de gifte kvinner og menn. Skålbryllupene i hine dage gav ofte inntrykk av mannjevning som foregikk når pengegaven blev lagt i skålen.

Brudens far vilde gjerne vise sin velstand frem ved å holde et dundrende bryllup, og ved å legge et stort beløp i skåla for å vise sin velstand, gikk han til sin vordende svigersøn og lånte et passende beløp (speisidaler) som svigersønnen fikk igjen på den måte; ti svigerfaren hadde flere døtre der skulde giftes. Onsdag skulde brudeparet settes ved bordet på sin hedersplass med brudedrakten på. Kjøkemesteren hadde da plikt å gå til den utskårne bjelke (bite i røkstuen, slå nogen slag i bjelken) og fortelle om givernes gave og slektforholdene til brudeparet. Foreldrene skulde sitte et par på hver side til brudefolket. Rett foran brudeparet stod et fat hvorpå var lagt et stort silketørklæde. I det fat skulde pengene legges. To karaffer skulde stå på hver side av brudefolket, der var fylte med vin og brennevin. Foreldrene hadde også vin og brennevin hos seg. Men denne var fylt på flasker. Da går kjøkemesteren hen og slår de bestemte slag i bjelken og sier: «Hør nu godt folk! Far til brudgommen gir halve gården, hesten, redskaper og kreatur med klær og diverse». Denne form blev gientatt inntil alle i bryllupet hadde gitt sin gave «atti skåla».

Foreldrene til bruden, oplyste kjøkemesteren, gav fritt bryllup, brudepyntet skulde hun også ha, samt 50 spesidaler og et godt heimafølge. Heimafølge bestod av tre sengesteder, sengklær til fire senger, 5 sett undertøi til brudgommen, kopper og kar, tre kuer, sauer og geiter. Gangklær til bruden var det så mange av at hun slapp å koste seg klær. Den dag bruden flyttet til sitt nye hjem måtte der flere hester til for å bringe alt til gårds. — Siden hørte man kjøkemester rope: «Hør nu godtfolk. Nu traff jeg farbroren til bruden. Han gir brudeparet 70 spesidaler atti skåla. Gå inn så brudefolket får takke deg.» Brudefolket takket og gav givernen to drammer hver; hvilket givernen også fikk når begge foreldrene takket. Siden forklarte kjøkemesteren hvad den eller hin gav atti skåla, og alle som gav fikk dram både av brudefolket og foreldrene, og et stykke av brudekaken.

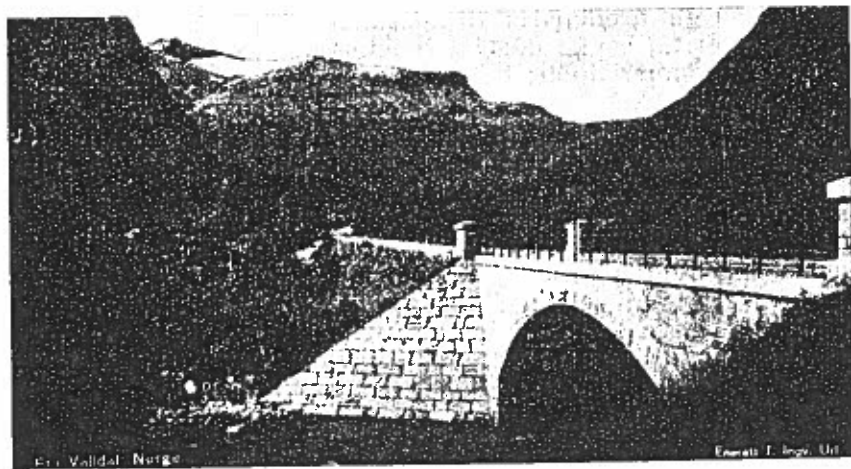
Det er lett å forstå at den form for å gi atti skåla — ved at kjøkemesteren kunngjorde både om gavens størrelse og om givernes slektsforhold til brudefolket, bidrog til en mønstring over givernes økonomiske evne. Og de fleste vilde vise seg som velstandsfolk når kjøkemesteren skulde gjøre deres gave offisielt bekjent. Men det var også de som gav seg ut for mer enn de hadde økonomisk evne til.

Efter at alle bryllupsgjester hadde gitt atti skåla kunde sammen ved optelling være i tusental, og var til verdifull hjelp når nytt hjem skulde stiftes. — Onsdag eller torsdag var bryllupet slutt, og da måtte flere av gjestene få en lom-

meflaske med på reisen. Konene fikk «konemat» av matnødrene med sine reiseskrin, og kjellermannen måtte ha hest og vogn og kjøre sammen med sine gjester et stykke og skjenke øl og brennevin så alle skulde reise hjem i bryllupshumør.

Disse bryllupsskikker forekommer ikke mer i dette dalføre, men eldre folk har fortalt det til de unge så disse fortellinger kan være en målestokk på ødelsbøndernes økonomiske evne som kom til syne i bryllupsskikkene i hine dage.

Hvis glæden i hjemmet med daler skal veies, da vokser et sinn som med penge ei opveies; ti hjemmet kan bli som et brusende hav der ledes på vei til en fortidlig grav.

F. i Valdalen, Norge

E. J. Ingvald, Ull

Forbeholdelser til julefestene.

Om høsten når slaktingen foregikk var det meget som skulde legges tilside og gjemmes til jul. Talgen i de slaktede dyr skulde sorteres; hver sort til sitt bestemte bruk. Første sort til matbruk og annen sort blev brukt når hvite talglys skulde støpes, og tredje sort til brune lys. Når skinn og lær skulde tilberedes brukte man også talg.

En gjennemsiktig hinne, — mavehinnen — man rev av en ko og nøie utspilte på en vegg hvor den blev tørret, kaldte man «skjå». Den blev ofte brukt istedet for glass. Mange husker nok enda «skjålykten» som blev brukt med et brunt talglys når man gikk i stall, fjøs og kjeller m. m.

I røkstuen hadde man «skjol», som er en luke til å legge over luftehullet — ljoren — i stuen. Skjol var der to av, et til vinterbruk og et til sommerbruk. Det man brukte om sommeren var overtrukket med skjå, så man fikk derav en lysstripe der sparsomt sendte sitt lys gjennom skjåen ned i stuen. Det andre «skjol» til vinterbruk hadde trebunn.

Blæren — blåsen — nyttet man også, både av ko og gris. Den blev opplåst med luft og tørret og siden brukt til å oppbevare krydder m. m. i, ti man hadde ikke papirposer da som nu. Krydder fant man oppe under fjellet, og helst der hvor sneskred hadde gått. Man kan legge merke til om man går oppe under fjellet, så lukter gresset så godt der. Våre besteforeldre samlet sammen sine krydder om sommeren og oppbevarte dem i dyreblærer, som skulde være ypperlig. Der tørket de ikke op.

Føttene av ko, gris, gjeter og sauer tok man også vare på under slaktingen. De blev behandlet ømfintlig, — skoldet og siden med en særlig skarp kniv raket alle hårbuster bort, — «barbert». Eiferpå blev de kløvet og kokt, så meget fett blev samlet. Baktefter ble de lagt i syltelake, hvor de blev oppbevart hele vinteren. Syltelabber var meget gode når de var stelt på den rette måten.

— I Oslo, i Grensegaten mellem Stortorvet og Akersgaten er en delikatesseforretning av det fine slaget. I den forretning kan man kjøpe syltelabber av ko og gris, og prisen på en halv kolabb er 50 øre og for en halv griselabb 30 øre. Der i Oslo selges i dag syltelabber, samme sort som de i Valdalen laget i hine dage, og de regnes for en delikatesse.

De gamle sa: «Det er meget godt man får av syltelabber.» Fettet de fikk under kokningen blev oppbevart og brukt til «mylje», og syltelabber med brød eller poteter til var nær-

rende kost.

Av hornene laget man spiseskjeer, men nu finnes ikke en skjemaker mer. De blanke fine hornskjeer blev polerte med bjerkeaske og kull. — Kuhudens hår ved røytingen skulde også samles sammen. De blev vasket, tørret og siden karet sammen med ull, spunnet til tråd og heklet til «silår». Silåret la man i sifen når melken skulde siles.

Kalvene skulde slaktes på bestemt antall dage efter de var født. Ellers fikk man ikke gangbar «kjæse» som var nødvendig når kjelost skulde lages. Da blev kjæsen hengt ned i kjelen for å få ysten god. Melken blev da til en fast osteform og fikk siden en utvikling så den blev lik potteosten som alle kjenner.

Ved tilberedelsen av alt slakt blev det aller beste sortert, for det skulde brukes til jul. De beste saueribber måtte ha sin spesielle behandling fordi de skulde brukes til juleaftensstek. Og av pølser eller mør som det også var flere sorter av skulde det beste brukes i julen. Spekekjøtt som skulde brukes i julen fikk en særbehandling ved saltning og tørring på stabburet. Den mat som husstanden skulde ha i julen blev i et velstyrt hjem tiltenkt om høsten.

Til jul hadde kvinnene det travelt med spinning og veving, med strikking og sying, og i de gamle røkstuer blev meget arbeide utført. Strevsommelighet og flid var kildene man levet av i eldre tider. Kvinnene var først oppe om morgenen. De måtte lage mat til de mannlige, og de som ikke hadde arbeide med maten måtte spinne. Langs almuebenken ved langveggen stod tre a fire spinnerokker som surret rundt før klokken hadde slått seks om morgenen. Det var hastverk med spinningen. Så meget som mulig av tøy til beklæding for kvinne og mann måtte være ferdig til jul, og i alle fall måtte alt være ferdig til våronnen. Det var ikke bare yttertøy der skulde spinnes og veves til, men også til undertøy. I n t e t s k u l d e k j ø p e s . Å, å se en jente på den tid i sin søndagsdrakt om våren, med sin hvitblekede linskjorte med prydsøm ved hals og linninger og i hennes øvrige drakt som hun hadde pyntet sig med. Da gav hun inntrykk av stor flid og kunstnerisk innsikt og en tålmodighet som hele drakten vidnet om.

Det er ikke merkelig at den innsats våre forfedre gjorde er blitt beundret langt utenfor landets grenser. De kvinnelige og mannlige var enige om at felles løft i arbeidets utvikling var gavnlige for hjemmet. Det må beundres at den norske dragestilen i husbygning er kjent over hele Europa. I Rom har norske byggmestere bygget hus i dragestil. Dragestilen preger også den norske religion som har sine kilder fra den

gamle mytologi og gudelære.

Når ryen skulde veves, og den fyrige jente satt i vevstolen, da måtte vevstolen hakes fast i gulvet og slagene av skjestokken hørt langt utenfor tunet når jenten arbeidet. Arbeidstiden var ikke målt i klokketimer, men enhver arbeidet fra morgen til aften inntil man ikke orket mere. Om en kvinne på den tid gikk et erende til naboen, så hadde hun alltid strikkesøyet for hånden. Hun strikket mens hun gikk på veien frem og tilbake og når hun satt i naboen stue og frembar sitt erende. Det blev regnet henne til skade hvis hun gikk til naboen uten å ha arbeide med.

I de gamle hjem — røkstuen — er det utført så meget nyttearbeide at der trengtes mange til å nedskrive og fortelle om de rike kilder som slynger seg om røkstuens hjem og tomter. Neppe noen nasjon kan påvise sådan flid og kunstsans som våre forfædre har efterlatt seg i de primitive hjem og med så primitive redskaper. De eldre sank ikke sammen til sløve individer, men gleden til sitt arbeide var den opmuntrende kraft som lød som en musikk i deres ører.

Da ødelsbøndene i Norge hadde sine hjem i de gamle røkstuer var det de som rådet i landet, og bestemte landets love. I de gamle røkstuene blev også de gamle norske konger opfostret. Odelsbonde betyr også adel — og mang en gjev slekt er opfostret i de gamle røkstuer.

Belysningen i de gamle røkstuer er omtalt et annet sted. Men i høitidene, og især til jul skulde kolelyset forbedres. I hjemmene blev der støpt talglys til jul, både hvite og brune. De blev støpt av husmoren, og blev til slik: Man la sammen tre eller fire tråder av grovt bomullsgarn. Trådene hengtes så over en tynn tein med passende mellomrum. Når man hadde flere teiner fullhengt, så blev de hengt over en kasse eller tønne, men på bunden måtte være is og sne, ti det var en fordel for arbeidet at der var kaldt hvor lysene hang under støpning. I en kjel hadde man talgen opsmeltet, og ned i den blev de sammenlagte bomullstråder som hang på de tynne teiner dypet. Det kom et nytt lag på lysene for hver gang de blev dypet i kjelen, og dette gjentok seg inntil lysene hadde fått sin rette størrelse og fason. Kun hjemmelagede lys brukte man i den tid. Handelsmannen hadde ikke lys til bortsalg, det er i vår tid at man kan kjøpe hos handelsmannen alt tenkelig til bruk og missbruk. I særlige forarbeidede lysestaker blev de tendte lys fremsatt på de dukede bord, og da syntes man at der var hyggelig i stuen. Man hadde den opfatning i hine tider, at lys skaper hygge i hjemmet.

I den eldre tid gav de norske konger ut en befaling om

at alle odelsbønder skulde brygge til jul så man ikke satt i sine hjem motløs og i sorg. Det er ikke minste tvil om at den gamle anordning har hatt innflytelse på nasjonen. Ja, muligens også på begivenhetene idag. Enhver vet at også her i dalen forsøkte våre besteforeldre å få julen til en gledesfest som knyttet dalens folk sammen med gjestfrihet, så naboskapet blev utvidet så det omfattet hele dalen.

Mange har hørt av far og mor eller av andre hvordan våre besteforeldre forberedte julen. I ukevis før jul hadde alle i hjemmet det travelt med forberedelsene til denne høitid som er den største av alle høitider. Der skulde brygges og bakes mange sorter. Gris måtte odelsbonden ha å slakte til jul. Til og med idag hører man tale om julegrisen, men den har på ingen måte den betydning som julegrisen i våre besteforeldres dage. Om høsten i slaktetiden tok husmoren ut de beste saueribber, som skulde brukes til julaftasstek, og den fikk en særbehandlingsmåte. På julaften tok man saueribbene frem og delte dem op i to og to ribben. Siden slakte man dem på en bjørkepinne som hadde en rummelig kloft i den ene ende. Ribbene skulde stå i kors overfor hverandre på pinnen. Husbonden stekte dem over en stokkild i gruen, og det måtte en kyndig mann til dette arbeide. Steken (ribbene) blev servert klokken 4 eller 5 (nu 16 eller 17) med noen bevegede ord, sagt av husbonden. De lød: «Også i år fikk både folk og kreatur mat nok av jordens grøde og jeg er glad for at min kone og mine barn og tjenerer har nok til å spise sig mett av.»

Med disse ord skjenket husbonden en dram til alle som satt rundt det veldekkede julebord. Siden satte han glass og flaske inn i hjørneskapet som stod ved øverste bordende.

Under måltidet mens man spiste julesteken gikk ølbollen ofte rundt. Aftensmåltidet begynte omkring kl. 8 eller 9 (nu 20 eller 21), og til dette måltid blev det servert mange retter, som om man var i et stort gilde. Før midnatt gikk mann og kone i huset tilsengs og de andre av husstanden hygget sig med julegavene og de mange saker som fantes på det bugnende bord. Ved midnattstid sang man salmer om høitidens betydning, så en fred og ro flyttet inn i hver manns hjem her i dalen under de gode skikke.

Julenatten skulde alle ligge i «rettestuen» på flatseng, og dette blev betraktet som et ledd i høitiden. Våre besteforeldre brukte om juledagsmorgenen og gi bakkelser og andre gode saker til barn og tjenerer før det stod op. Dette blev kaldt «ottebete». Den første høitidsdag måtte ingen gå til naboen. Hvis nogen allikevel gjorde det blev det utlagt som uopdragen handling.

Annen juledag skulde man til kirke. På sneføret kjørte man med klingende bjeller, og den dag var ikke en eneste stall ved de lange rader av kirkeboder ledig — alle var op-tatt. Folket i hine dage hadde trang til å komme sammen og tale sammen på kirkestedet og i hjemmene.

De nederste gårde i dalen hadde julegjester — «vikjarfolk» — annendagskvelden, og gleden kom til syne hos alle, odelsbønder, gamle og unge, men i sær skulde høitidsstemning utvises. Siden holdt alle gårde selskap for slekt og venner i dalen. Mangt et minne og mang en gledeshandling var ved våre besteforeldres juleselskaper i hine tider, og sammen av alle minner og handlinger er at de vilde bevare og verne om det gode naboskap som de alltid arbeidet for, at det skulde omfatte hele dalen.

Ved juletider kom ofte overtroen frem i ord og handlinger, og blev i gilder og samenumkomster omtalt på et bredt grunnlag.

Adspredelsene var ikke store på en gård i hine tider. Om søndagene kunde eldre og barn gå til et sted hvor der var god utsikt, og stedet het «Storbjørken». Da talte de gamle sammen om gamle dage, og hvad de hadde hørt av sine foreldre, og meget og mangt hørte jeg der. De sang også visser og sange om en eller annen mann i dalen.

«Han Ottar fra Berli var sterk som en løve
allting han drog, ei behøvde å kjøre.
Til skogen han gikk uten rep eller bile
træer han da op av jorden så rive,
og repet med tæger og drog uten meier
så stene forsvant fra skogens veier.»

Det var ikke noget ualmindelig at en gammel kone satt og vugget barnet som hun var bestemor eller oldemor til, og sang om de underjordiske, eller om Freia. Der har meg vært fortalt at en mann kom inn i en stue hvor der satt en gammel kone og vugget og sang til barnet: «Sulla, sulla bona, Freia hjelper kona». Den fremmede spurte konen: «Vet du hvad du synger om?» — Konen svarte: «Ja, det gjør jeg. Jeg har figuren stående i kammerset mitt. I forårs var jeg syk, så den ikke blev smurt til påske, men det skal du vite, at det året fikk vi uår».

En annen fortelling er fra en av våre avsidesliggende dalføre, at inne i kirken står en trefigur, og ingen visste hvor den var kommet fra. Men i pinselhelgen i tre av nattens timer svedet trefiguren og dens sved eller dugg skulde læge alle sykdommer. Der kom til dalføret i skarevis av folk

hver pinsenatt for å få lægedom. Den syke strøk sin hånd over trefiguren, og siden la han hånden på det syke sted og da skulde man bli frisk.

Men hver som søkte hjelp skulde legge en mynt av gull eller sølv i en gulvsprekke i kirkens kor. I årevis bakefter søkte en militærkaptein kong Kristian IV, og tilbød ham å legge nytt gulv i kirkens kor, hvis han fikk de sølv eller gullmynter som tilfeldig var under gulvet. Kongen innvilget ansøkingen og kapteinen fant så meget sølv og gull at det blev mange hestekløv med klingende mynt, så kapteinen blev en rik og velholden mann. — En målestokk som beviser hvor mange mennesker som trodde på duggen eller sveden fra trefiguren. — (Denne siste fortelling for å stadfeste at overtro i hine tider rådet i andre dalføre enn i Valldal.)

Det var ikke tall på de mange historier jeg hørte ved «Storbjørken» sammen med de herlige gamle mennesker. — De underjordiske skulde bygge sine hus som oss, men med den særfor skjell at husene og alt skulde være skjevt. De underjordiske skulde også drive jordbruk og fedrift, men alt var usynlig for oss. Tillike skulde de være svært rike, og eiet gull og sølv. De var gjestfrie, men også meget hevngjerrige. De skulde ofte ha makt over oss, og helst over dem som presten i sin dåpshandling hadde brukt feilaktige ord til. Et sådant barn var aldri trygg, med mindre de hadde salmebok eller stål på seg. Da hadde de underjordiske ikke makt over dem. De underjordiske tålte heller ikke å høre Gud's eller djevelens navn nevne. Således hendte det at en underjordisk gjorde seg synlig en gang for en sæterjente som de hadde makt over, og tok henne med seg til sin stue, hvor alt var bakvendt. Der blev satt frem mat og drikke til henne, av beste slag. Jenten satte seg ved bordet, men så ut vinduet og så en stor stut som tilhørte de underjordiske stange hennes fars stut. Jenten sprang da op i vrede og ropte: «Den sorte djevel steke den okse som stanger min fars okse.» Hun hadde ikke sagt ordene ut før allting omkring henne forsvant og hun stod alene ute på bakken med sin egen buskap og var befriet for de underjordiskes makt. — Anderledes gikk det en gutt der skulde et erend til naboen. På veien møtte han et brudedefølge. I følget var der en ung vakker jente. Hun blev så forelsket i gutten at hun tok ham med seg til bryllupshuset. Gutten var der noen dage og hadde det godt, men han vilde ikke gå inn på giftermål med piken. Han kom derfor i unåde med de underjordisk, og gutten måtte derfor vandre døvstumm om og til sitt hjem. — På en annen gård fant man en budeie død i fjøset. De underjordiske fikk skylden og ingen turde sette sin fot i fjø-

set før det var flyttet.

Med ild og røk skulde de underjordiske jages bort. Således var sagnet at St. Hans-bål skulde fordrive alt ondt, — trollkjerringer og de underjordiske som kom for å gjøre skade på åker og eng. Når man satte ild på en enebærkvist og gikk omkring og røkte med den, også ved kreaturene, så var dette for å bli kvitt all trolldom for en stund. Mange husker nok brenning med enebærkvister, og St. Hans bål brenner man den dag i dag. Men ikke kommer mange ihu at det i hine tider var denne handling med påkallelse av St. Olavs hjelp for å vinne over det onde. Det het sig også, hvis en ko blev plutselig syk, da var det de underjordiske som hadde skutt på den, og da måtte man gi koen krutt å ete, så blev den frisk igjen. Hvis ulykken inntraff mange ganger, hadde man intet annet at gjøre en å flytte fjøset til et annet sted for å bli kvitt de underjordiske. På en gård måtte man flytte sitt fjøs og løde fordi de underjordiske sa at han ikke fikk lykke på gården før. Mannen lydte de underjordiske, hvilket han trodde var rådeligst. Mange år bakefter kom de underjordiske igjen julenatten og takket mannen fordi han flyttet og sa at nu skulde han få lykke på gården, og mannen blev rik. De underjordiske sa også at de ikke kunde være i dalen lenger, for opplysningen blev for stor, og de måtte flytte til det nordlige Norge for å få fred.

I denne forbindelse kan det godt nevnes et tilbakeblikk på eldgamle tider om feiringen av St. Hans.

Når St. Hans nærmet sig blev det i regelen i gamle dager travelt i et grannelag med tilstelning av «Santehans-bål.» Solen var ved å gå ned og blussene begynte å blinke fra skrenter og fjelltopper, ti de unge var alt samlet ved brisen.

Alle mennesker hadde det travelt med forberedelsene til midtsommerfesten, som vakte glede, fordi våren var så vakker og natten var så lys.

Unge og gamle hadde løpet mellom hinanden den hele dag. De unge hadde gått rundt og draget og båret trevirke for at bålene skulde ikke alene blusse høit, men skulde også lyse vidt over land, som vidnesbyrd om at nu var sommeren kommet.

Bålet skulde også fri for sykdom, om det blev tendt på rett vis. Det skulde gjøres sådan: 2 stykker tre skulde gnides mot hinanden til de fanget ild. Av disse optendes 2 bål. De syke mennesker og dyr skulde gå imellem bålene, og da kunde de bli friske.

Bålene skulde blusse utover landet, et stort og vakkert skue skulde det være å se bålene fra fjelltoppene.

Den hele dag hadde man også slept drikkevarer her opp hvor bålet skulde tendes.

Alle der kunde noenlunde gå skulde avsted, ti det var ikke godt å være ene til huse den natt.

Hvis der fantes en kjerring der befattet sig med en eller annen spådomskunst, eller vilde kurere syke mennesker eller dyr, så blev hun kaldt heks og torde ikke gå til bålet. Men unge freidige gutter kunde samle sig ved hennes stue for å narre henne ut på tunet. Hun spurte da selvfølgelig når hun kom ut: «Hvad vil I her?» «Jo,» sa de, «vi setter oss her og venter til midnatt, så får vi se dig flyve ut av din skorsten, ridende på et kisteskaft til Trons eller Bloksbjerg for å møtes med de andre lekse.

Midtsommerfesten blev feiret på den måte at man med fylde glass, efter rang og stilling, skålte med hinannen og ønsket hverandre god sommer.

Husmennene eller tjenerne skulde holde seg i nærheten av sin husbond, og i tilfelle hjelpe ham hvis han ikke kunde greie sig alene. Om han kom i klammeri, så slo de på sverdet og gav tilkjenne at de var rede til å forsvare sin husbond om det krevdes.

En gammel fortelling sier: Odelsbonden sa til sin kone når hun forgieves prøvde å ta begeret fra hans munn: «Du skulde blitt hjemme min kone,» sa bonden, «om så heksen hadde tatt deg, så var det til visse ingen skade skjedd.»

De unge gikk i skogen og hentet grønt som de pyntet seg med, ti både mennesker og kjøretøier skulde bære grønt den natt. De unge sang av glede:

All verdens skaper snild og blid
hør det hvorom vi bede,
Vi prise glade årsens tid
vær oss alle en nådig gud med glede.

Dågen efter — St. Hans dag — samledes man i grendervis. På den dag skulde alle bære våpen, — spyd, økser eller sverd, for midtsommerdagen var en mønstringsdag hvor alt våpenført mannskap skulde gi møte. De mer velstående kom til hest. Og eiet noen en hest, så satte han seg opp på den for å komme med i toget.

Men de som ikke kunde ride gikk, for alle skulde med til den store sommerfest. Kvinnene var også med, men holdt seg i bakgrunnen i en krets utenfor, ti idag skulde midtsommerbruden velges, og hun skulde igjen velge sin ridder.

Det var som oftest mellem de mest formuende at bruden blev valgt, og enhver der hadde midler nok kunde opå den

ære.

Midtsommerbrudens ridder skulde lede dansen, og de begge skulde også gi øl — jo mere — jo bedre. Det var nok ikke alle der hadde råd til å fylle så mange tørstige halser.

En eller annen større gårdbruker skulde være forridder, og efter forridderen kom en skare riddere med vakre rustninger, så andre med hakebøsser og atter andre med hellebarder, optoget sluttet med en tropp der bar lange spyd. Det var ofte en vakker skare krigsfolk å skue, krigsfolk til hest og til fots.

Sist så man kvinnene komme opad fiellsiden og stevne derhen hvor bålene hadde brendt om natten forut og ennu ulmet i glørne.

Onsider nådde de da derop hvor birkene stod lysegrønne med livite stammer og lyste i solen. De samledes til å velge midtsommerbruden.

Efter en stunds akkordering kunde en større gårdbruker løfte kransen, som var et kunstarbeide, i været og alle stod på tærne for å få se den. Den var skjenket av en eller annen formuende og kransen blev oppbevart fra år til annet, og kom kun tilsyne på denne festdag.

«Hør nu godtfolk, nu skal vi ha et hode til denne kransen, og vil I gode medborgere som jeg — — —»

Og således blev bruden valgt, hvorefter hun valgte sin ridder.

En stund efter blev der stor bevegelse i forsamlingen, ti alle ungersvende i toget kåret sin midtsommersbrud. — Der blev rift om nogen, men tilsist var der ingen tilovers. Hver av de kårede gav sin ungersvenn en bukett med blomster.

Så forlot den store forsamling valgstedet, og med musikk og trommer marsjerte de i sluttet optog hen til en åpen plass hvor festen skulde fortsette. Midt på den åpen plass var en høy stang reist, smykket med blomster og grønne grene.

Da gikk midtsommerbruden i teten med sin ridder og førte dansen opp, siden efter kom de andre i rang og efter anseelse.

Men bruden og hennes ridder skulde efter gammel god skikk gi flere tønner øl og i den mengde at alle kunde drikke gledesrus på denne dag.

Vilt og bjørnejakt.

Ofte blev det fortalt av de gamle, hvis en husmor i de av-sidesliggende hjem om høsten mente der blev lite kjøtt til vinteren, da drog to a tre menn avsted op i fjellene med sine geværer og mange dage gikk det ikke før de hadde fangst som var så stor at de ikke kunde bære mer til hjemmet. Da de kom hjem blev de mottatt med glede. Kjøttet blev lagt i tønner og saltet, husmoren var med og ledet arbeidet. Når dette var tilende skulde kjøtttømmene telles, og man opdaget at til denne vinteren var der en tomme mer, men husmoren svarte: «Det blev også lite forrige vinter for oss».

Det kjøtt man hadde til vinterbruk dengang kunde være kjøtt både av elg, hjort og rensdyr. Det var ikke vanskelig å skaffe seg mat den gang; ti vilt var det nesten formeget av, men fangstredskapene var dårlige, så der måtte en kunst til for å fange et dyr, og det var ikke mannjevnt man klar- te å felde vilt.

Det har vært fortalt, at bjørnen om høsten gikk ned i havreåkrene. Gikk opreist, tok toppen av havreveksten mel- lem forløbbene og således ødelagte den det beste av åkeren. Det var ikke sjelden i hine dage at bjørnen kom ned på inn- bøen om høsten, og hvis der var kreatur der var ute om høstnatten, så visste bjørnen å finne de og bamsemann for- stod hvordan et husdyr skulde slaktes.

Et stykke fra lusene på en gård stod et lite uthus som man lukket kalvene inni om høstnatten. En aften blev dette forsømt, bjørnen kom den natt og drepte to kalver som blev fryktelig ødelagt så intet kunde nyttes. Derfor blev kadave- ret av kalvene liggende. To mann som var uøvde som jæ- gere lånte seg geværer og gikk til uthuset om kvelden for å passe på om bjørnen kom; ti i hine tider regnes det for gjæve menn de der greidde å skyte bjørnen. Da de to menn hadde ventet i uthuset noen timer kom bjørnen, forsynte seg av kadaveret og imens kom også en bjørn til som også deltok i rovet, og av glede danset de to bjørner rundt ut- huset i måneskinet, men de to menn med de primitive våpen turde ikke skyte, ti de var redd følgene hvis de ikke ramte bjørnen dødelig med første skudd. Når natten var omme og bjørnene hadde forlatt stedet forlot også de to menn sitt op- holdssted som de hadde forsynt med stokker og stenger så bjørnen ikke kunde bryte seg inn. De to menn hadde ikke annet å gjøre enn å gå hjem, fortelle om bjørnens glede ved

uthuset og trøttet om hvem av de to som skulde skyte først.

Mange er de fortellinger her i dalen om bjørneskyttere der har såret en bjørn med første skudd. Bjørnen blev sint og gikk mot skytteren, skytteren måtte flykte, klatre opp i et tre, eller søkte tilflukt opp på en høi sten, hvis det var en omtenkning jæger som hadde tatt geværet med og det var vanskelig for bjørnen å klatre opp på stenen, da fikk jægeren tid og la sitt primitive våben. I slike tilfelle har det vært fortalt, når bjørnen atter og atter forsøkte å angripe jægeren oppe på stenen blev geværets munding rettet mot bjørnens gap, og et dundrende knall beseglede bjørnens død, men hvis en jæger hadde såret en bjørn og jægeren flyktet opp i et tre, da angrep bjørnen treet, veltet sten og muld fra treetes røtter og jægeren forstod sin stilling og måtte rope om hjelp. Hjelp kom med økser som våben, men hvis ikke en øvet jæger var med, kunne hårde kampe strides mellom mange menn og bjørnen. Få menn var det ikke i hine dage der hadde merker i ansiktet og andre steder et strid med bjørnen. Og i et særtilfelle var det en fjellbonde der slo en bjørn ihjel i slagsmål med en solid birke- staur. Det var uten tvil ofte hårde og tunge tider å være fjellbonde i hine dage da de ville dyr var likson deres naboer.

En gammel kone fra Alstadsæter har fortalt mig at hun i 1824 gikk på sæteren, og på den tid var der bjørn over alt i skogene i Valldal, så sæterjentene måtte følge og gjæte kreaturene om dagen når de var på beite ute i marken. Grisen fulgte også med de andre kreatur til sæters, og den lå i et skur med risvegger ved siden av det lave sæterhus. Men en natt i slutten av sætertiden kom en bjørn og brøt sig vei gjennom risveggen og tok grisen og reiste til skogs med den. «Da bjørnen kom inn i skuret og tok grisen, da syntes jeg,» sa den gamle kone, «at veggen bøiet sig av bjørnens trykk, ti sengen jeg lå i stod ved den vegg. Jeg stod straks opp, huiet og skrek, og de andre jenter på sæte- ren skrek med.

Men intet hjalp. Bjørnen fullførte sitt rov, og ingen ting av grisen så vi mer. Kun hørte vi jenter grisens skrik som døde hen langt ute i de ville skoge.»

På den tid var rovdirene meget nærgående, så man nep- pe var sikker på selve tunet for dem.

«Jeg husker godt,» fortsatte den gamle kone, «en vinter- dag i januar måned at jeg var hjemme alene med to av mi- ne søsken som var mindre enn jeg. På den tid kjørte man furubar tilgårds, la det utover tunet og slapp gjeitene ut, og de gikk i sneen på tunet og gnaget av furubaret. Men

i de lyse timer om dagen kom to gråbeiner farende inn på tunet, tok en geit som gikk mellom stuen og fjøset og reiste tilskogs med den. Gårdshunden og vi barna hullet og skrek men intet hjalp. Gråbeinen reiste med sitt bytte uten å ta hensyn til vår og hundens protest. Far og mor med den øvrige husstand var ved kirken og vi barna stod hjelpeløse overfor de grådige gjester som hadde gjort min fars geitefjøs en geit mindre.

Hvis bjørnen blev for nærgående mot kreaturené, da måtte man holde bjørnejakt. De samtlige gårdbrukere på en gård gikk da sammen og talte om jakten. Man blev enige om å gå til hver sitt grendelag og tale om sitt erende, hvor bjørnen hadde drept kreaturer og skadet andre dyr og om man vilde være med å jage bjørnen bort fra dalen. Fremgangsmåten med bjørnejakten visste enhver hvordan det skulde foregå.

Alle mannlige i tre eller fire grendelag skulde av gårde. De fleste med skytevåpen og alle de andre med forskjellige redskaper for å skremme bjørnen ut av skogen og deltagerne var oftest 30 a 40 mann.

Noen av dalens beste skyttere skulde ligge i løften som var et innsnævret sted i fjellet bjørnen måtte forbi. På den måte blev også mang en bjørn skutt; men bjørnen kunne også omgå jakten, den gjemte seg i et eller annet av de mange huller i fjellene og tok ikke hensyn til de støende og iltre jagere.

Sæterjentene hadde også sin skikk for å varsle dalens beboere når noe galt var på ferde på sæteren. De tente et bål på avtalt sted ved sæteren som var lett synbart, og når folket i dalen så bålet forstod de at noe galt var på ferde. Tre fire kraftige mann med hver sin øks og taug drog straks til sæters. Var det bjørnen som truet freden på sæteren, da blev flere bål tent, ti bjørnen tålte ikke lukten av røk. Men var det en ko der var kommet til skade på beite, da måtte de utsendte menn søke stedet op. De hugg grene og birkeskudd la mange sammen, og la koen opp på og drog den på grenene til sæters.

Bygdeskikker.

Det var gammel skikk her at dalføret var inndelt i grannelag, hvilket var og er god form i mange tilfeller, især når hus skulde bygges. Da var man hverandre behjelpelig med kjøring av tømmer og meget annet arbeide, det blev betraktet som byttearbeide. Hustømmeret blev som regel hugget om vinteren på snøføret, da hadde enhver god tid. Tømmeret skulde ligge et par år og tørre før huset blev optømt. Alle tømmerstokker skulde tilhugges efter en modell, en tremodell eller brille som hver stokk blev trukket igjennem. Til sådant arbeide var det spesielle menn som kunde brukes, ti dette var et nøiaktig arbeide som de beste menn i grannelaget måtte gjøre. Det var i den eldre tid en regel av erfarenhet at ingen måtte bygge sitt hus op av rått tømmer.

Det var også en skikk her i dalen at de som hadde «husekostna» for seg skulde få gaver fra grannelaget, og gavene bestod helst i melk og rømme. Ti de der tømret huset op måtte ha god mat, da blev huset tett, og blev ikke «roskakkt», eller fikk andre feil ved optøringen. — Det het seg også: Hvis en skomaker kom til en gård hvor han fikk god mat, da sa han til læregutten: «Stikk tett og drag lystig åt!» Men da de kom til en gård hvor mat og stell var dårligt, da sa mesteren: «Stikk långt, du behøver ikkje å drage særleg åt.» — Dette ord har holdt seg like til den senere tid.

Når man var kommet så langt at taket skulde legges på, da gikk der atter bud til grannelaget om hjelp til å tekke. På den bestemte dag kom de mannsterke tidlig om morgenen, og enhver hadde verktøi med. Til taktekning trengtes følgende verktøi: tronaver, håndbile, bordsag, rivenaver, hammer og skarvøks, og sletthøvel. Troet på huset måtte legges tett så man ikke så nævreskaren gjennom åpningene mellom trofjølene, ti taket skulde være solid og stenge ute både vind og vær. Der måtte også nævreskaren legges av kyndige menn. Man brukte ikke spiker til å feste troet på sperrere med. Man boret hull med tronaveren og drev trenagler i hullene. Dette arbeide kaldte man «å trø huset». Kvinnene var også med ved taktekningen. De blev plassert i en stige som rakk op på taket. Med små mellomrum stod de i stigen og rakte never og torv efter som taktekkerne trengte. Den dag tekningen foregikk kom der gaver fra alle gårdmannskoner. Gaven bestod i melk og rømme, ti på den dag skulde der kokes «tekkjargraut» som var fet. Når jen-

tene fra grannelaget kom med gavene blev der salutert med bjørnebørsen, og husmoderen hilste jentene med tilføielsen: «Dokke må hilse foreldra dokka mange takk for den herlige mjelka og rjomen.» Når så jentene blev satt til bords, da måtte man følge skikken, så jentene satt efter gårdens matrikkelskyld, — hvilket også kom til syne i kirken, ti der satt gårdbrukerne foran i kirken, og plassemenn og husmenn alle bakerst.

Minnetoners sange
røst fra hellig grunn
der fra hjemmets gange
er en høitids stund.
∴ Det er budets frukt
Gud som har oplukt ∴

En gammel røkstue hadde to blyinfattede vinduer, et på hver langvegg, og en opmurt fot for gruen som var i et hjørne av huset. Oppe på gruen var der opreist store, flate stene for å verge veggen mot ilden. I nærheten av gruen var «melkestolen» og andre hyller til bruk for husmoren.

Ljoren i taket var midt i stuen med skjol over, og ved skjolet var der festet en stang som rakk ned til «biten». De to «biter» var buede og hadde innrisset navn til husets eier og årstallet da stuen var bygt.

All mat blev kokt i gruen, og da blev stuen full av røk, og dette gientok seg hver dag. Men man kokte så meget om morgenen at man senere om dagen kunde varme opp igjen på glørne. Glørne blev oppbevaret under asken fra den ene dag til den andre. — Da man vet at tømmeret i de gamle røkstuer ikke var angrepet av innsekter eller mit, har man god grunn til å tro at røkstuens vegg blev infisert av røken. Den bidrog til at tømmeret i de gamle røkstuer fikk en sådan egenskap at ikke en gang øks vilde bite på det. — Når veggen kom under en sådan inflytelse, var de gamle røkstuer sunnhetsskadelige for våre forfædre?

Man vet, når barn i den eldre tid blev født, så var regelen den at kun det beste skulde leve. Derfor var det en prøve på barnets kvalitet som skulde foretages: Man stillte seg under ljoren, og kastet barnet høit opp mot den, og hvis barnet i nedfallet forsøkte å gripe seg fast i noget, da var det merke på et levedyktig barn. — Denne prøve på barn har jeg hørt om i Roang i Normannidie og den er sikkert en levning fra Gange-Rolfs tid, hvorledes de da behandlet barn på Sunnmøre.

Hvis der var opsatt ny stue på gården, så skulde den inn-

vies når man kom hjem fra sæteren om høsten. Det blev alltid glede på gården når man fikk alle kreaturene uskadte hjem. Ti på den tid var der mange farer, både rovdyr og ulende i sæterhavnen som bjørnen i sær jaget kreaturene utover for lettere å få tak på sitt rov.

Sæteravdråtten var 18 a 20 våger smør og mange sorter ost og flere tønner syre. Syren var nødvendig å ha fordi den verget for mange sykdommer og farsotter. — Alltid når man jaget heim fra sæteren skulde man både brygge og bakte. Og især de nye hus skulde da innvies med fest langt ut på natten.

Efter at det var brendt med enebarkvister i alle kroker og over alt, da gikk husbonden og husmoren inn og satte seg i høisætet, og til denne handling blev der holdt tale. Siden kom alle gjestene, og de blev satt ved bordet etter husbondsfolket anordning. Man spiste ved bordet av store rømmegrøtsfat, en 4 a 5 mann ved hvert, og alle brukte hornskjeer. De fleste i grannelaget var med å «hauset» på det nye hus. Også ungdommen var med, og i disse fester skulde glæden komme til syne, og festen endte med dans.

På en gård var der mange hus, og alle hadde torvtak. Blandt dem var også stabburet. Det hadde bare en liten rute der vendte mot nord, så sollyset aldri kom inn. Rundt det rum hvor maten var gikk der svalgange som verget både for stor varme og hurtig kulde. Stabburet stod på stolper som hadde bestemte mål, og i trappen til inngangsdøren måtte der være en bred åpning så utøi ikke kunde komme inn. Alle de hensyn stabburet var oppbygget på bidrog til at all mat kunde holde seg der i årevis.

Her i dalen var det en gammel regel at husene på en gård blev bygget i en klynge, og helst hvor man hadde god utsikt. Sådan bebyggelse fant man i 1850 her i dalen. Det har også vært fortalt om en gammel stue som stod på gamletunet på Gjerde i Valldal. Huset hadde ikke vinduer, men skyveluke i veggene som blev åpnet når nogen vilde inn i huset om natten. Da talte man først med den fremmede ved luken og spurte efter erende eller hvad reisen gjalt. Hvis husets eier forstod at det var et fredelig bud, da blev døren åpnet og den fremmede lukket inn. Dette tyder på at sådan hensyn måtte taes når et bosted skulde velges og bebygges. — Tillike er det også kjent at veiene blev lagt op i skråningene i et dalføre av samme hensyn, slik at dalens beboere hadde god utsikt over dalen fra sine veie, når man reiste frem og tilbake fra sine hjem. — Av det kan man slutte at der i hine tider var forhold som forstyrrede freden. Derfor blev husene på gården bygget i klynger, så man

kunde hjelpes ad, hvilket også var en av hensiktene med de anlagte veier oppe i dalens skrånninger.

Der gaves også grannelag her i dalen der hadde bygget et hus sammen oppe i fjellet, hvor der var god utsikt, og der skulle baunevakten bo og holde vakt og tillike tende baunen når freden var truet. Baunevakten fikk sin mat fra gårdene. Der er et utkiksted på en fjellhammer ovenfor gårdene Hoel i Valldal, og den heter Budstikkehammeren.

Det er velkjendt at en gårdbruker — en odelsbonde — hadde mange tjenere på sin gård. Sønnen spilte ikke videre rolle i den tid. Var gårdbrukerfamilien ansette folk, var det som en ære å tjene der, ti tjenestefolk kunde på den måten få et godt renommé.

Mange hus måtte en gårdbruker ha i gamle dage. Hovedbygning, fjøs og løde, stabbur, bårdsstue, tørkestue, smidje, kvernhus, sæterhus, kirkebod og nøst. Alle disse hus måtte ha tilsyn hvert år.

Kverna gav mel til folket på gården, da bugnende akre med sigd blev skåret, tørket og rensset som gull der prøves førenn kornet på kvernen kjøres.

Til alt dette arbeide trengtes mange arbeidsfolk, og med mange folk fulgte at man måtte ha stort bohave.

For å nevne endel av de mange ting der kunde forefinnes hos en odelsbonde i gamle dage skal gjentaes hvad som er fortalt fra en auksjon der holdtes på gården Gjerde i Vall-

dal for over hundrede år siden, om hvad som kom frem ved auksjonen: Stykker av brynje for mann og hest. — Stykker av buer og pile. — Stridsøkser og håndøkser. — Spyd og lanser. — Kastespyd og slynger for sten. — Ransler og feltflasker klædt med skinn. — Sadler med tilbehør, for mann og kvinne. — Stykker av skjolde og pilespisse. — Flere forskjellige uniformer for befal og menige. — Bandoler med sabler og kårder. — Det var ikke nok med at odelsbonden hadde mange huskarer og drenge, men han hadde også våpen opbevart på sin gård, så han kunde sette sine huskarer i fullt utrustet stand, hvis det trengtes, og det øieblikkelige inngrep er den mest effektive hjelp når det gjelder.

Av nyere ting der blev solgt på auksjonen kan nevnes: Saks til å fange bjørn, ulv og rev med. — «Gjilder» selvskytende innretning for fangst av rovdyr. — Akerplog av tre med litt jernbeslag på. — Akerhary av tre og med tretinder. — Flere sorter verktøij til bruk for skinnfelder og skinn til klær der skulde tilberedes. — Klær av gult «mentaskinn» var høitidsdrakt både for kvinne og mann i hine tider. — Flere kister blev også solgt på auksjonen. Men en kiste hadde festet et dokument til undersiden av lokket. Det bar Kristian den fjerdes signatur, og var et leidebrev som skulde forevises for kommandanten på Bergenhus festning, og stadfestet at Jens Gjerde var nu fritatt for all krigstjeneste, og at han fritt kunde passere vekten.

Dessforuten blev der solgt en flerhet av gårdsredskaper og inventar der gav bevis for en odelsbonde i Valldal der hadde omtanke for annet enn gårdens drift. Der er neppe noen odelsbonde her i dalen senere, som har reist til København og talt med kongen om aktuelle spørsmål vedrørende folket i dalen.

Alt det der fantes på en bondegård var laget av husbonden og hans drenge. Men der kunde også reise håndverkere i dalføret, og de kunde være både gjørtlere og sølvsmede. De gikk fra gård til gård og tilbød seg, og støpte knapper av sølv, kopper eller tinn. Spenner og knapper av sølv bruktes helst til drakter av gult mentaskinn, og dette tok seg godt ut.

Tenke seg til hvilke verdier der fantes på en bondegård i hine tider. Disse ting vilde fortelle enhver mer enn nogen makter å beskrive, og tillike gi beviser om den slekt man er nedstammet fra. Men nu må bondebefolkningen til byen for å se det odelsbonden utførte i sitt hjem i gammel tid.

Hungersårene.

Hungersårene 1812 og 13. Våren kom sent. Åkrene blev ikke tilsådd før juni. I slutten av august kom der sne og sludd, etterpå frost. Aksene hang frosne på stråene. Mange steds kom ikke det usle kornet i hus før efter jul. Potetene var kommet i bruk på den tid, men denne høst slo også de feil. Men folk gav seg ikke over. Man tok bark av alm, rogn og furu og blandet rensnose i barken. Sådanne stoffer blandet de sammen, tørket og malet og av melet baket man brød. I østlands-bygder gikk folk 15-16 mil for å komme til Kristiania for å kjøpe fødevarer. På vestlandet rodde man 20 eller 30 mil for å kjøpe et par skjepper korn. —

De norske soldater på grensevakt hadde kun korn og kjøtt i brødposene. Mang en hytte blev i den tid stående tom.

De norske soldater stod ved grensen, de fleste med ski. Ved juletid var det 3 alen sne i landet.

Nøden blev stor, men det norske folk holdt ut og under sådanne forhold har våre forfædre kjempet for å bevare det frie Norge til sin efterslekt.

Fra historien vet man, at Napoleon rev Europa istykker med sine krige, ansatte konger og opprettet nye riker efter sin egen opfatning. Disse fryktelige krige og opprivninger fikk merkelig nok innflytelse også her i Valldal, fordi de mannlige her i dalen blev utkommandert til krigstjeneste, så gårdens arbeide blev forsømt og gårdsdriften led derunder. Der-til kom uårene med missvekst. Et år lå sneen så dyp St. Hans, at en gårdbruker på den øverste gård i Valldal drog kjelkelass hentet fra skogen over gjerde som skiller mellom inn og utmark. Og så lang og hård hadde vinteren vært at kreaturene stod inne i 9½ måned. Enhver vil forstå at vinterens makt var likesom den rådende.

Med duggede øine fortalte de gamle om uårenes innflytelse på mennesker og dyr. Det var ikke bare kreaturene man hentet føde til fra skog og mark i uårene, men også menneskene måtte nøie seg med føde sammenblandet av bark og rensnose, malet til mel og tilberedt på forskjellige måter. Men våre forfædre vilde vise at de kunde bevare livet i de hårde påkjenninger, og berge seg og sine barn for efterslekten. Alt det fryktelige folket her og nasjonen ellers måtte lide spurtes langt utenfor landets grenser, og da en utenlandsk konge hørte hvad den norske nasjon led, utbrøt han: «Det folk som spiser barkebrød og drikker vann til, er uovervinnelige».

I et grannelag midt i dalen hadde en kone fått en halv tonne bygg av sin bror, og den blev tørket og malet. Konen kokte så grøt av bare byggmel og bad folket på gården til seg. De imbudne blev så glade for å få spise grøt av rent byggmel at de gråt under måltidet, og konen fikk ofte siden både anerkjennelse og takk av sine naboer for det herlige måltid hun hadde gitt dem.

Ja, flere ganger har de eldre forfalt om uårene her i dalen, at kornet ikke satte marv grundet de kolde og korte somre. Høsten kom tidlig, med frost i september, så jorden fros og satte tele helt fra sjøen til den øverste bebyggelse i dalen. Man må beundre våre forfædre at de kunde overvinne uårenes hårde påkjenning, da ikke engang de mannlige var hjemme, men utkommandert i krigstjeneste, så kvinnene måtte forsøke på beste måte å klare gårdens drift. Det er merkelig hvordan krig og uår har villet følges ad, og således lagt dobbel påkjenning på folket.

I 1678-79 er der av gamle papirer antydning om sneskred og stenscred der på en beklagelig måte har rammet følgende gårde i Norddal:

Gården Høghjelle har sneskred feiet bort, — husene og alle kreaturene, men efter de sparsomme opplysninger blev menneskelig reddet.

Jentegård blev også skadet av sneskred, men det er umulig å si i hvilken utstrekning skaden har foregått.

Fremsterodal blev også ødelagt av sneskred. Både mennesker og dyr omkom. Bare to barn blev reddet, så det må forstås som en total ødeleggelse.

Kaldhussæter blev også ødelagt av sneskred. Men ingen meddelelse om hverken mennesker eller dyr er reddet foreligger, så det må forstås som en total ødeleggelse.

Begge brukene i Muriås er likeledes ødelagt av sneskred. Begge brukene blev ødelagt og mennesker omkom. Så på denne gård er det grunn for å tro at ulykken har vært total ødeleggende.

På Øie i Ytterdal har menneskene reddet seg, men husene og husdyrene blev totalt ødelagt.

Også på Lillerønneberg reddedes folket, men gård og kvæg ødelagdes.

På Rønneberg ødelagdes 3 bruk med hus og mennesker og dyr.

Gården Hestehaug blev ødelagt av både sneskred og steinskred og kun en ung tjenestegutt blev reddet.

Gårdene Rem og Remset var også skadet av sneskred, men kun en kone omkom. Så ulykken har ikke vært så fryktelig som på mange andre gårder.

Likeledes har sneskred gått på Valldal, Uri, Berdal, Grønning, Fremre-Grønning, Muri, Kaldhusdal og en rekke andre gårder.

Ved oprydning av «fannaronen» på Muri er det muntlig fortalt at 16 lik blev fremdraget. Denne ulykke er det som tvang Valldalselven til å ta et nytt leie på Sylte. Fannaronen var så svær at den helt stengte det gamle elveløp og på den måte tvang den vannrike elv til å bryte seg et nytt far, som den senere har brukt for sitt utløp til sjøen.

En kort bevetning om kirken.

Sylte kirke blev ferdigbygget i 1863, og efter de oplysninger man har fått er tegningene til denne kirke den første kirketegning der er kommet hit til Norddal fra det offentlige.

Da Sylte kirke skulde bygges blev der gitt en anordning fra det offentlige at en utenbygds byggmester skulde ansettes, — men da valldalingene hørte at en fremmed byggmester skulde komme hit, så valgte man byggekomite. De vilde ha noe å si når deres sognekirke skulde bygges, og følgende menn blev valgt: Mons T. Omenås formann, Nils Knutsen Myklebust, kirkeverge, Jørgen Sæter, prestemedhjelper.

Når byggematerialene skulde hugges i Syltekirkens skogteig i Selboskarbygden, da blev Mons T. Omenås, Nils Knutsen Myklebust og Jørgen Sæter enige om at kirketegningen var for smal, så byggverket ikke tok seg ut, og så bestemte disse menn at Sylte kirke skulde vær 4 alen bredere enn tegningen viser. Derfor blev bjelkene og den øvrige material til kirken hugget og beregninger gjort efter dette mål.

Denne manøvre av disse glæve valldalinger bidrog til at de også fikk råde med den øvrige opbygning av kirken.

Sylte kirke har fått et vakkert forhold og utseende som beviser en god forståelse om hvordan byggverket skulde være. Det viser kustnerisk innsikt til ære for de tre hædersmenn som har gitt Sylte kirke sitt vakre utseende.

Som et bevis for at Sylte har vært prestegård skal denne avskrift bekrefte. Ti avskriften er hentet fra en rettsprotokoll. Det var ikke merkelig at den første prestegård i Norddal blev bygget på Sylte. Ti Valldal var den gang det mest sentrale sted for Norddal, og fremtiden vil bevise at der nu også er det mest sentrale sted.

I 1728 kom en ny prest til Norddal, Sunnlyven og Geiranger. Det var Samuel Finde. Han var prestesøn fra Førde, fødd 1680. I 1709 fikk han presteeksamen med karakter: «Non sontennendvs». Først var han personell kappelän i Førde. I 1728 blev han sogneprest i Norddalen. Fruen hans het Maren.

Han var her bare i 7 år, for natt til lørdag 18de november 1735 døde han.

I denne tid var der så mange lover, kongelige forordninger og reskripter gjeldende at det var vanskelig om det ikke var annet enn å holde en begravelse, uten å forse seg mot gjeldende lov og rett. Det fikk enken Maren prøve, da begravelsen blev holdt.

Men først skal fortelles hvorledes begravelsen gikk for seg. —

Først sendte enken bud med drengen Håkon Olsen Bjørdal frem til Tore Jemtegård om å arbeide likkiste. Det blev gjort lørdag, dagen efter prestens død. Tore hadde ikke liggende høvelige bord, så han måtte gå omkring å få seg kistebord og tok til med arbeidet først tirsdag. Lørdag blev kisten færdig og sendt ned til Sylte Prestegård.

Søndag blev liket lagt ned i kisten og satt inn i kirken. Der blev det stående til onsdag, vel en uke etterpå. Da først kunde presten Hans Hjort — sogneprest til Ørskog — komme og holde likpreken, samtidig som begravelsen blev holdt.

Kisten var pyntet med blikkplater over lokk og sider. Der blev båret og holdt vokslys foran kisten, medens likpreken holdtes. Kisten blev nedsatt under gulvet i Syltekirkens kor.

Der var i begravelsen noen fremmede som man måskje kunde tro ikke behøvde å være der. Nemlig Kaptein Lårdal og frue. Seehusen og hans kjæreste. Gullsmid Hans Jørgen Reutz og hustru, og hans søster Elisabet. Madame Trane, presten Peder Reutz, klokker Scherenback og Lars Hjelme med frue Ingeborg født Hagerup. Mons Dale og Sjur Øvre — Relling og han bar vokslysene. — Futen Hoerlock førte saken etter ordre fra amtmann Soelgård.

Medlemmer av retten var foruten skriveren — lagrettemennene Arnt Knutsen Veiberg, Lars Tafjord, Gunder Giskehaug, Jan Støeremb, Knut Kirkebø, Jakob Hestehaug, Elling Giskehaug og Hågen Myklebust.

Retten blev holdt på Langlo den 5. april 1736. Hvem der hadde meldt presteenka for den ulovlige gravleggingen er ikke nevnt, og det kan være bra for den der var så simpel, for hans æres skyld. Efter den tids gjeldende love skulde den som meldte ha det halve av den ilagte bot i et slikt tilfelle.

Enken Maren undskyldte seg med at hun ikke kjendte lovene og deres bestemmelse om at et lik ikke måtte stå over 8 dager før det blev begravet.

Tillike med at hun ikke fikk kisten før om lørdagen, og da presten ikke kunde komme tidsnok, lot hun liket stå for å få nedsettelsen samstundes med at likpreken blev holdt.

Angående de to vokslysene der blev båret foran kisten, kom det seg av at hun hadde laget de to lys og båret de inn i kirken mens presten lå syk, sier hun.

Hun bad om at denne forseelse måtte tiigives henne. Hvis hun hadde forbrutt seg mot lovens rett eller forordninger, så kom ikke dette av at hun vilde gjøre urett, men at hun ikke visste bedre.

Rettsens avgjørelse blev, at presteenken blev kjent skyldig for at hun lot liket stå over 8 dager før det blev begravet, og at vokslys blev båret ved likferden.

For den førstnevnte brøde skulde hun bøte eller erlegge 50 riksdaler, og for den siste 20 riksdaler, og dertil i saksomkostninger 6 riksdaler. De 70 r.d. skulde byttes likt mellem han som anmeldte og Molde hospital.

Det ser ikke ut til å være så stor bot, men tar man en ko-verdi til målestokk, som på den tid var omkring 3 riksdaler, da blir det det samme som nu å legge omkring kr. 3000,00 minst.

Anklagen har, som det ser ut til av spørsmålene til vidnene, havt flere anklagepunkter, men hun er ikke blitt kjent skyldig i disse.

Et er før nevnt — at der var innbudne formange til begravelsen. Ellers har hun kanhende vært anklaget for 1) at kisten var for staselig og kostbar, 2) at der var holdt våkestue (på katolsk vis) over den avlidne, 3) at der var for kostbart traktement i begravelsen, 4) at der var satt vokslys i likstuen, og 5) at kisten var av ekebord.

Da det har vært meget vanskelig å få opplysninger om Norddals kirker som uten tvil har en meget omfattende historie, og flere ting gir anledning å tro at de første kirker i Norddal er bygget i Valldal, hvilket har sin grunn av hellige Olavs ferd gjennom dalen, og fra pålitelig hold har underskriveren av dette arbeide, hørt av en prest i en av landets største byer at flere Valldalinger med hester deltok i slaget på Stiklestad.

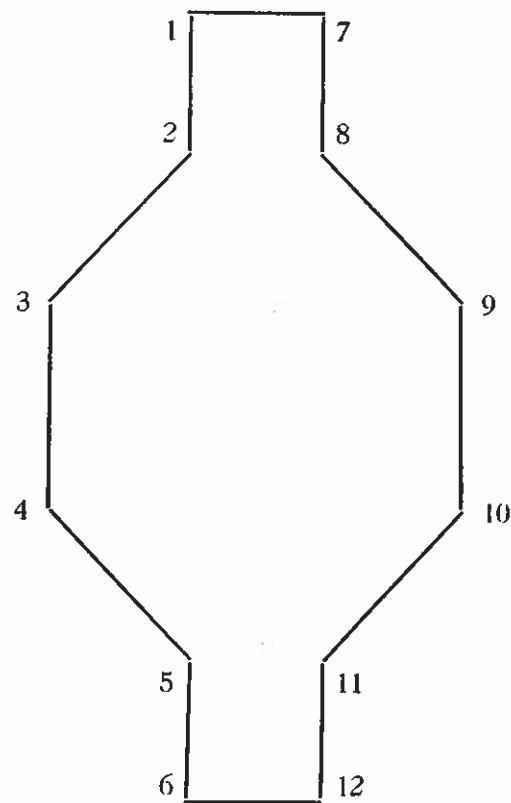
Valldalingerne fulgte med hærføreren Dagson på Mjelva — siden av Værdalen, og når opfatningen i Valldal var sådan om St. Olav, da er det også gode gruene til å tro at man også vilde reise kirker til hans ære.

Skolelærer og kirkesanger Ingebrikt Hoel — til Eyds presstekall i Nordfjord har skrevet og fått trykt en beskrivelse om bygningen av Dalsbygdens kirke som her hensettes:

TIL GUDS ÆRE.

Herrens hus til et æresminde — for de vedkommende, ja endog for efterslekten til erindring.

I året sytten hundrede og to og otteti, blev den gamle Norddals kirke nedrevet, og igjen, etter hostrykte grundriss, av tømmer opbygget, på almuens bekostning, som er kirkens eiere. Kirkens værger var Ole Larssen Døving, og efter hans forslag blev den bygget og innrettet. Knut Arnesen Dalhus var bestandig med i arbeidet. Desuten mangfoldige andre, hvis navneheruti ikke kan avtegnes. Men bygningsmennesenes navn finner man angitt med nummer på de hjørne de var satt til å arbeide:

1. Iver Arnesen Relling, 2. Tore Monsen Myren, 3. Elling Monsen Heggen, 4. Hågen Monsen Myklebust, 5. Tore Jørgensen Linge, 6. Elling Pedersen Øien, 7. Lars Jakobsen Verpesdøl, 8. Christen Gundersen Tafjord, 9. Rasmus Jørgensen Bjørstad, 10. Joen Pedersen Veiberg, 11. Ole Hansen Omenås, 12. Lars Larsen Kastad.

Den syttende søndag etter trinitatis sytten hundrede fire og otteti blev Norddals kirke viet av hans høiærværdighet S. T. Herr Ole Irgens, biskop over Bergens stift. — Da var herr Ebbe Karsten Tønder provst over Søndmøre provsti, herr Lundolph Krohn sogneprest i Norddal, Peder Alstad klokker, Endre Relling, Ingebrikt Hoel og Arne Tafjord skoleholdere.

Efter vedkommendes begjær opsat den 27. desember 1793 av Ingebrikt Hoel, klokker til Eyds prestekall, Nordfjord, og av ham til trykken befordret.

Riktig avskrift bekreftes
Bjarne Grønning, frk. Henny Bjørseth
C. A. Hoel

Det siste fartøibygge i Valldal.

Det siste fartøi som er bygget i Valldal er «Myreåtringen». Men merkelig nok blev også da de gamle byggeregler fulgt. Professor Gustavson hadde rett da han sa i et foredrag: «Summørsåtringen er endel beslektet med vikingskipene i sine byggeformer».

Når myreåtringen skulde bygges, da brukte man årevis til å ferdes i skog og mark for å finne rettvokset materiale til de forskjellige bruk. All material i åtringen skulde ha en sådan facon og være vokset slik at det hadde treets fulle styrke. Når tilstrekkelig av materialer var innsamlet og tørt, da først skulde opbygningen begynde. Den foregikk i et skur der var utvidet til bruk for anledningen. Da kjølen skulde legges og stevnene reises var det et meget nøiaktigt arbeide. Stevnene skulde reises efter lodd, som bestod i en hampestråd med en passende sten festet i enden, og når spantene skulde festes til kjølen fikk åtringen sin facon som med sin form i sine bøinger til hver side og sin nøiaktighet lignet en koppersmeds arbeide. De gamle viste godt at et fartøi var avhengig av et nøiaktigt arbeide, såvel i sjøgang, under seil, som under fremdrift med årene. De aller fleste sammensetninger blev der brukt trenagler til. De gamle sa at jernbolter ikke egnet seg til å holde bjelker sammen. Og slår man en jernbolt inn i en tømret stuevegg, går det ikke mange år før veggen gråter, ti en rusten stripe kommer til syne fra jernbolten og nedover veggen, og tar man så bolten ut efter noen år, da blir man var at en process har foregått og at bolten har mistet noget av sin tykkelse. Derfor var det at de gamle brukte trenagler til sine sammensetninger.

Når de eldre foretok seg noget arbeide gikk de ikke til kjøpmannen for å kjøpe spiker, bolter eller skruer, de hadde andre utveier så arbeidet kunde utføres uten å kjøpe noe. Heller ikke verktøi, det laget de selv. Derfor kunde man i gamle dager se i et arbeidsrum mange forskjellige sorter verktøi være opstillet i et feste på veggen, opsatt efter rang og facon. Den største naver — som var heimesmidd — var hjulnaveren. Den bruktes til treåsene som alle hjulredskaper da hadde. De andre navere var selvfølgelig også heimesmidd. Husnavere var det tre forskjellige stykker av, med små avvikelser i størrelsen. Kjeipenaver var der også flere størrelser av, og disse blev meget brukt når åtringen skulde bygges. Økser var der flere stykker av, og den viktigste

var rydslebilen som alltid bruktes når et stykke tommer skulde hugges rett. Skogsøksen var smal med langt skaft og håndbilen bruktes ved bygning av huse. Dessforuten var der en flerhet av annet verktoij til allsidig bruk. I denne forbindelse kan nevnes at gamlekarene smidde både lå og sigder, hver på sin gård og efter gårdens behov. I vår tid vilde man vanskelig være tjent med det primitive verktoij som de eldre brukte. Men det later til at de gamle var rene kunstnere, hvilket også deres arbeide vidner om.

Det var han Gunnar som var byggmester og som bekostet Myreåtringen. Det gikk årevis for å få den ferdig, og tillike lang tid for å hugge og ry all materialen som tilfregtes. Av verktoij som en brukte til innvendig arbeide kan nevnes: Borsvingen som var lavet av tre og hadde flere forskjellige trehylser hvor de forskjellige små bore var festet. Hylstret kunde hurtigt skiftes efter borsstørrelsen som trengtes. Passeren var også av tre med jernstifter i nederste ender, og gjennom passerens ben gikk en trebøile så den kunde stilles på et bestemt punkt. Fotpasseren var også av tre med jernstifter som den dreiedes på og en kile som satte den fast på den lange arm så et bestemt mål kunde taes.

Gunnar Myren var meget allsidig, og han var også særdeles flink til å sette gårdskverner istand. I den eldre tid hadde alle gårdbrukere kvern, og alt mel som bruktes i hjemmet var malet på gårdskvernen som derfor var et viktig ledd i gårdsfolkets eksistens. Gunnar har laget 103 kvernkaller, smidjet beslaget og tillugget nedlagsrennene på en sådan måte at kallen fikk den hele nytten av vannstrømmen. Det var en fryd for øiet og se hvordan vannet lekte sig med kvernkallen, som hadde sitt bestemte mål efter kvernens størrelse. Gunnar skulde også være felemaker og tillike spillemann, så hans gård blev et samlingsted for ungdommen i grannelaget.

Der kunde bli fremdraget meget som viser at flere her i dalen har efterlatt sig beviser i sitt arbeide som har kunstpreg, men dette må nu utestå i denne forbindelse. Det meste av det våre forfedre har utført er solgt og sendt fra dalen, eller nedrevet og tilintetgjort på en brutal måte. Kun vår kirke står igjen til bevis på flinke og kunstferdige håndtverkere. Det ytre av kirkens utseende har ingen emu våget å forandre, og kirken er opbygget av folket her. Man må lete lenge her på Sunnmøre for å finne så vakre kirker, og man har tegninger som beviser hvem der har vært dens håndtverkere.

Når Myreåtringen var kommet så langt i sin opbygning, blev det hentet furerøtter hjem fra marken, og av røtterne

blev der brendt tjære. For å tjærebræ åtringen utvendig og innvendig brukte man tre tønner tjære. Det var et verdifullt arbeide, så bræingen måtte utføres av kyndige folk. Hvis der var godt gjort hadde det stor innflydelse på båten, såvel under seil som under fremdrift med årer, den gikk lettere i vannet og tillike virker det som demper i sjøgang, og bræingen hadde også mange andre fordeler.

Når masten skulde lages blev størrelsen utregnet efter båtenes drektighet. Det var en opgave som vanskelig kunde regnes ad primitive veier, men de eldre har løst mange opgaver som har vakt opmerksomhet. På samme måte blev også seilene tilskåret. De skulde være således at de liksom lettet båten i sjø og uveir. Den samme utregningsmåte blev brukt når størrelsen på årene skulde bestemmes. Disse fremgangsmåter som de gamle brukte for å regne ut størrelse av mast, seil og årer var en hemmelighet som jeg ikke har fått noen oplysning om, og fremgangsmåten vet neppe noen nulevende mer. Alt er gått i graven med de gamle, og få har interesse av å vite arbeidsmetodene våre forfedre brukte.

For å få seil og taugverk istand, så foregikk dette på samme måte med Myreåtringen som med Vikaskuten. Det var grannelag der hjalp til så det solide utstyr til åtringen kom istand, med seil og taugverk. Ingen ting skulde mangle. Alt der tilhørte åtringen i full seilbar stand skulde gjøres færdig på gården førem den blev bragt til sjøen. Der skulde være styre og styr-vole, og øsekar skulde der være tre av. Frostnaver hørte også til båten. «Frostnaveren» var den dårligste av alle husnavrene, og der hørte et stykke bjerketre til, et som var godt tørret. Torskefiske skulde åtringen brukes til i februar måned, milevis til havs utenfor Ålesund. Grunnet de lange veie lå ofte fiskebåtene ute på fiskeplassen om natten når det var godt veir. Mannskapet lå da under seilet om natten uten andre klar enn de de gikk og stod i. Da hendte det ofte at en eller annen av manskapet begynte å fryse, og når man ikke med rimelighet kunde overvinne frosten måtte man ta den medbrakte husnaver og bore hull i det hårde tørre bjerkestykke, inntil man på den måte fikk varmen i kroppen. Av den handling er navnet frostnaver kommet, og det er blitt til et munnheld når nogen fryser: «Din frostnaver».

Når åtringen var fullt færdig blev der sendt bud i grannelaget om man vilde være med å drage åtringen ned til sjøen. Det var en veilengde på ca. 15 kilometer, og arbeidet foregikk ved juletider når tiden ikke var kostbar. Da dagen kom då åtringen skulde trekkes ned til sjøen, møtte karene i grannelaget mannsterke, ti der måtte mange til, både folk og

hester til dette møisommelige arbeide. En tønne av juleølet var lagt inn i båten og rikelig med mat og spekekjøtt. Åtringen kom til Sylte som til en fest. Mange sluttet seg til denne enestående ferd, så hjelpende hender stod rede ved hver gård på turen nedover. Gunnar var selv høvedsmann på båten, og antagelig er det få fiskere eller skipperer som har bygget sin egen skute.

Ingen vet å fortelle om noe uheld med Myreåtringen på dens mange og lange reiser. Det er ti mil fra Valldal til Ålesund, og siden noen mil til havs for å komme ut på rette fiskeplass, så oppgavene var store. Men i line dagar var det mange på disse kanter som reiste i åpen båt fra sine hjem med varer til Ålesund. Slike reiser foregikk både vinter og sommer. Hvis stenene langs den milelange strand kunne tale, vil de fortelle om den eller lin ferdebåt som forliste med tap av folk, båt og last. Hjemmet de reiste fra blev fattigere, ved sørgebudskapet, mens ferden var tenkt til å skulle gi gevinst. — Er der nogen annen der setter livet til for å bringe varer til Ålesund? — Men reisene i åpne båter til Ålesund tok av når hjulbåtene kom. Frakten til byen var da en ort eller 80 øre. Da kunde den reisende mann stå å betrakte dampmaskinen på turen til byen og i begeistring utbryte: «Ser du Petter, hvordan orta vår arbeider?»

Mang en blank spesidaler hadde Gunnar med hjem fra byen i den tid han drev fiske i sin selvbyggede båt. Mannskapet han hadde med var fra grannelaget og var alltid de samme. Disse menn har fortalt om de mange opplevelser man

hadde på Myreåtringen i de mange år. Og meget av det de der oplevet blev til utvikling i snarrådighet og gløggheit som senere i livet kom til nytte.

Gunnar hadde ikke gått på teknisk skole for å lære byggekunsten, og ei heller hadde han lært navigasjon for å finne frem når man var flere mil til havs i snetykke og storm om natten, men i naturens skole hadde Gunnar gått. I mark og skog og fjell hadde han lært de mange krevende egen-skaper som bidrog til utvikling og selvtillit.

Myreåtringen er den siste farkost som er bygget her, og som man kunde ferdes ute på havet med. Ingen båt er senere bygget i Valldal, av den størrelse og så langt oppe i dalen

I denne oplyste tid, da alle har lest og leser historier, og har kjennskap til mange folkeslags historie, deres seder og skikke, i denne tid er det få som har noe å fortelle om den slekt og det folk man selv er nedstammet fra, og ei heller som vet noe om sine eller våre besteforeldres liv og virke. Ja, kanskje når far og mor er døde, da er også deres innsats død, så neppe noen kan fortelle om våre flittige og strevsomme foreldre. Alt fulgte med i graven sammen med den døde. Ingen mundtlig overføring eller nedskrivning. Alt gikk tapt, og muligens også våre foreldres grave. Ikke en gang de er vernet om.

«Når man skal legge sine ben
blandt torv og sten,
hvem vil vår søvn da bryte?»

Vern om deres minne. — Det er en påminnelse til oss alle, om hvad vi har forsømt, det som vi alle gjerne vilde rette på i en beleilig tid, slik at våre foreldres minne kan bevares på beste måte. Vi vil gi den kommende slekt oppmuntring og beklage hvad vi har forsømt. Når det gjelder våre besteforeldre og våre foreldres tid og minne, da tier alle. Ikke en gang en lærer i skolen forteller barna noe om våre forfædres sæder og skikker. Man kan neppe nevne et navn og ikke en begivenhet om utvikling og bebyggelse i vårt dalføre angående den eldre tid. Alt er blitt forhistorisk, og vil alltid vedblive å være lukket for oss.

Hvis de gamle gjenstande var bevaret, så kunde våre forfædres arbeide forklare meget om deres opfatning og om deres evner, men alt er solgt og tilintetgjort. Husene er nedrevet, og intet er tilbake som beviser hvad våre forfædre har utført her i dalen.

Hør tidenes foss det gamle kvad
en røst fra slektenes kilder
om fædrenes grunnsten hvor den var
hvor strømmene sakte rinner.
Fra røkstuens hall et evig kvad
som binder oss til de minner.

..

Høvleбенken var min skolepult
fra land til land den har mig fulgt,
ti møbelkunsten min lærer var
til kongeborg mitt arbeid bar
som i toner arbeidet priser
med bærende beviser.

Oslo den 15/8 1939.

Undertegnede har arbeidet sammen med Carl A. Hoel
både i Oslo og i utlandet og vet at Hoel har arbeidet som
møbelsnikkersveinn i utlandet, Kjøbenhavn, Berlin, Paris og
London og i flere år drevet sin egen forretning i Oslo. I sin
bedagede alder flyttet Hoel til Valldal til sin fødebygd.

Mrt. Haraldstad, snekkermester.

Fortsettelse kommer.
Eftertrykk forbudt.

C. A. Hoel.